

Grote RATELAAR

OKTOBER - DECEMBER 2022

IVN HEUVELRUG EN KROMME RIJN
KNNV ZEIST HEUVELRUG EN KROMME RIJN

ivn natuur
educatie

Activiteiten oktober - november - december

OKTOBER

Zaterdag	01	IVN+KNNV	(Korst)mossenwerkgroep	Excursie (na lezing op 27 september)
Zaterdag	01	KNNV	Vogelwerkgroep	Trekvogels tellen, Eurobirdwatch 2022
Zaterdag	01	IVN	Wandelwerkgroep	Excursie - eten uit de natuur
Dinsdag	04	IVN+KNNV	Paddenstoelenwerkgroep	Studieavond
Vrijdag*	07	KNNV	Natuurwerkgroep	Werkmiddag
Zaterdag	08	KNNV	Landelijk/plaatselijk	Dag van de Veldbiologie, Veldschuur, Leersum
Zaterdag**	08	KNNV	Vogelwerkgroep	Trekvogels tellen, Treekerpunt
Zaterdag	08	IVN	Wandelwerkgroep	Voorwandelen Herfst-excursie
Zondag***	09	IVN+KNNV	Fotografiewerkgroep	Fotografie excursie
Woensdag	12	KNNV	Midweekgroep	Stompert, Soesterberg
Zaterdag	15	KNNV	Vogelwerkgroep	Marker Wadden
Zaterdag	15	IVN	Scharrelkids	Paddenstoelen (10-12u)
Zaterdag	15	IVN	Wandelwerkgroep	Voorwandelen paddenstoelen
Zaterdag	15	IVN	Jubileum, voor actieve leden	Boswerf, Zeist
Zondag	16	IVN	Wandelwerkgroep	Publiekswandeling: Herfst
Dinsdag	18	IVN+KNNV	Paddenstoelenwerkgroep	Studieavond
Zaterdag	22	IVN+KNNV	(Korst)mossenwerkgroep	Willem Arnszthoeve, Den Dolder
Zondag	23	IVN	Wandelwerkgroep	Publiekswandeling: Paddenstoelen
Woensdag	26	KNNV	Midweekgroep	Beverweert, Werkhoven
Woensdag	26	IVN	Wandelwerkgroep	Beleefweek: herfst
Vrijdag	28	IVN	Wandelwerkgroep	Beleefweek: herfst in het bos

NOVEMBER

Dinsdag	01	IVN+KNNV	Paddenstoelenwerkgroep	Studieavond
Zaterdag	05	IVN+KNNV	(Korst)mossenwerkgroep	De Zanderij, Maarn
Zaterdag	05	KNNV	Natuurwerkgroep	Landelijke Natuurwerkdag, Ridderoordse Bos
Dinsdag	08	KNNV	Vogelwerkgroep	Zuidpier IJmuiden
Woensdag	09	KNNV	Midweekgroep	Nonnenland, Lage Vuursche
Donderdag	10	IVN	Cursussen	Cursus: Vogels en herfst & winter
Zaterdag	12	IVN	Wandelwerkgroep	Voorwandelen: spoorzoeken
Zaterdag	12	IVN+KNNV	(Korst)mossenwerkgroep	Willem Arnszthoeve, Den Dolder
Zondag	13	IVN	Cursussen	Excursie: Vogels: herfst & winter
Dinsdag	15	IVN+KNNV	Paddenstoelenwerkgroep	Studieavond
Zondag	20	KNNV	Vogelwerkgroep	Oostvaardersplassen
Zondag	20	IVN	Wandelwerkgroep	Publiekswandeling: spoorzoeken
Woensdag	23	KNNV	Midweekgroep	Ringheuveld, Den Treek
Zaterdag	26	IVN+KNNV	(Korst)mossenwerkgroep	Leersumse Veld
Zaterdag	26	IVN	Scharrelkids	Help dieren de winter door
Dinsdag	29	IVN+KNNV	Paddenstoelenwerkgroep	Studieavond

DECEMBER

Zaterdag	03	IVN	Wandelwerkgroep	Voorwandelen: landgoed Huis te Maarn
Woensdag	07	KNNV	Midweekgroep	Broekerpad, Scherpenzeel
Zaterdag	10	IVN+KNNV	(Korst)mossenwerkgroep	Korte Duinen, Soest
Zondag	11	KNNV	Vogelwerkgroep	Polder Arkemheen
Zondag	11	IVN	Wandelwerkgroep	Publiekswandeling: landgoed Huis te Maarn
Woensdag	21	KNNV	Midweekgroep	Beukenburg, Bilthoven
Zaterdag	24	IVN+KNNV	(Korst)mossenwerkgroep	Nieuw Wulven, Houten

* De natuurwerkgroep heeft elke vrijdag een werkmiddag

** De vogelwerkgroep telt trekvogels op elke zaterdag van 10 september tot en met 12 november

*** De fotografiewerkgroep fotografeert op de 2e zondag van de maand

Grote RATELAAR

Tijgerspin met prooi

Foto: Kees van Rijsbergen

Van de redactie

Het moet nu toch wel voor iedereen zo'n beetje duidelijk zijn dat we te maken hebben met klimaatverandering. Zo'n lange warme, vaak hete, zomer is in de laatste 20 jaar meer voorgekomen dan in de eeuw die achter ons ligt. Ik merk het aan mijn bramen. Die staan tegen een muur op het zuidwesten en vertonen in toenemende mate zonnebrandschade. Het wordt ze gewoon te warm. Wijzelf en onze omgeving zullen ons moeten aanpassen, geen ontkomen aan.

Gelukkig hebben we vooral heel veel genoten van het mooie weer. Ook hebben weer veel activiteiten plaats gevonden. Daar kan iedereen weer van nagenieten als je al die enthousiaste verslagen leest en mooie foto's bekijkt. Van lezingen over ijsvogels en glazenmakers, weekenden met vogelaars en plantenkenners, inventarisaties van vogels en mossen tot een fantastisch bezoek aan de Markerwadden, een zintuigenwandeling en nog meer leuks.

Voor de komende periode zijn er weer veel plannen. Voor het eerst hebben we flink moeten puzzelen om alle activiteiten in het overzicht op pagina 2 te krijgen (net gelukt).

Nu maar hopen dat het flink gaat regenen, behalve op die momenten dat we er op uit trekken met wandelingen, excursies en inventarisaties. Geniet van de herfst!

Inhoud (selectie)

- 6 Grote insecten en kleine spinnen
- 9 Bomen ABC
- 10 Ijsvogels, de mooiste vogels van Nederland
- 18 Glazenmakers
- 22 Naar de Markerwadden!
- 26 Scharrelkids
- 27 Inventarisatie mossen Westbroekse Zodden
- 32 Broedvogelinventarisatie Binnenbos

Colofon

Dit is een uitgave van IVN afdeling Heuvelrug en Kromme Rijn en KNNV afdeling Zeist, Heuvelrug en Kromme Rijn.
<https://www.ivn.nl/afdeling/heuvelrug-en-kromme-rijn/heuvelrug.knnv.nl>

Redactie: Jan Katsman, Marijke Warmerdam, Boris Lemereis, Irene van Oosterhout

Kopij voor het volgende nummer vóór 15 november naar:
marijke.warmerdam@hetnet.nl (KNNV) of pr@ivnkrh.nl (IVN)
De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden artikelen in te korten of te wijzigen

Drukker: Editoo B.V. te Arnhem
FSC Keurmerk, 130 grams gloss

Foto's omslag: Jan Katsman: huismus in de malus;
Dick de Rooij: kraagmoskopje

Bijenorchis

Foto: Dick de Rooij

Van het KNNV-bestuur

TEKST EN FOTO: NICO BOLLE

Uit het IVN-bestuur

TEKST: HARRY KERVER

Nu ik dit schrijf, op 17 augustus, regent het eindelijk. Deze hittegolf is achter de rug, maar de grote droogte is met de regenbuitjes van vandaag zeker nog niet voorbij. Dat is de zoveelste aanslag op onze, toch al zo schaarse, natuur. Het maakt het noodzakelijk dat natuurorganisaties als IVN en KNNV heel actief zijn en blijven. Gelukkig staan er de komende maanden weer tal van activiteiten op het programma. Daarnaast maken in oktober de werkgroepen hun programma voor 2023. Voor de leden van IVN en KNNV blijven we bij de wisseling van de seizoenen natuurwandelingen organiseren en ook boeiende avonden en lezingen vanuit onze gezamenlijke werkgroepen.

Op 29 september hopen we veel oud-cursisten van de laatste NGO te ontmoeten. We zijn heel benieuwd naar hun ervaringen als natuurgids in hun eerste jaar binnen onze afdeling. Dat enkele gidsen al een coördinerende rol in een werkgroep hebben, is op bladzijde 31 te lezen. En inmiddels hebben we al vijftien belangstellenden voor de volgende NGO, die waarschijnlijk start in januari 2024.

Op 15 oktober organiseert onze afdeling voor de actieve IVN-leden nog een speciale middag op De Boswerf in Zeist. Een uitnodiging daarvoor volgt in september.

De Groene Groepen, ASZ en Bibliotheek Zeist organiseren dit jaar nog twee boeiende lezingen in de bibliotheek. Op 6 oktober geeft Frederike van der Kooij een lezing over de levende tuin (zie blz 5) en op 24 november zal Markus Feijen (UL) spreken over de ontwikkeling en het beheer van de natuurgebieden van het Utrechts Landschap.

Dit jaar besloten mijn vrouw en ik de vakantiedrukke te mijden en verbleven we in juni in Duitsland en Oostenrijk. Het was fantastisch om de zeer bloemrijke alpenweides in Oostenrijk te bewonderen. We hadden geluk: voor half juni mogen boeren hier niet maaien, hetgeen zeer bloemrijke weilanden oplevert. Een dergelijke maatregel is in Nederland ondenkbaar. We moeten het hier meestal doen met slechts één plantensoort (engels raaigras) in onze weilanden. Natuurlijk zijn er ook lichtpuntjes: bezoek maar eens de voormalige weilanden op Schoonoord in Zeist. Zelfs de Bijenorchis kan daar bewonderd worden naast heel wat soorten vogels.

Het is nog hoogzomer als ik dit stukje schrijf voor de Grote Ratelaar. Het bestuur zal begin september weer samenkomen om zich te buigen over het programma van de week van de veldbiologie. Deze zal plaats vinden op 1 oktober bij het kantoor van het Staatsbosbeheer aan het Leersumse Veld. Dit is ongeveer ook de datum dat de Grote Ratelaar op de deurmat ploft bij jullie thuis.

Als je het platteland nu doorkruist zie je veel vlaggen op de kop als teken van protest van boze boeren tegen de stikstofplannen van het kabinet. Persoonlijk voel ik sterk de noodzaak om – vanwege al de huidige problemen die er zijn ten aanzien van de leefbaarheid op deze aarde – snel en inventief de samenleving te veranderen om de teloorgang te stoppen. Als ik nu langs de boerderijen fiets, waar de stank van uitwerpselen van varkens, kippen en koeien je het ademen beneemt en ik de steriele omgeving bekijk, waar heel veel van hetzelfde is te zien, stemt me dit zwaarmoedig. Gelukkig zijn er nog postzegeltjes van natuur waar we in Nederland nog kunnen genieten van de diversiteit. Maar voor hoe lang nog?

Daarom is het leuk om bemoedigende berichten te horen van andere leden zoals Jan Katsman die op natuurreis is geweest afgelopen juni in Hongarije en vertelde dat hij op een dag meer dan 51 soorten dagvlinders tegenkwam en overweldigd werd door de rijke biodiversiteit. Daar word je blij van. Jan heeft de daad bij het woord gevoegd en organiseert voor KNNV leden van onze afdeling een natuurreis naar Hongarije. De behoefte is ook bij onze leden groot voor deze onderdompeling. Ik begreep dat het in een dag al volgeboekt is. Leuke initiatieven zijn dit.

Ik hoop velen van jullie te mogen ontmoeten op het Leersumse Veld op 1 oktober om een shot natuur te inhaleren. Tot dan!

Gestreepte goudspanner

Sinaasappelkorst

Foto: Arie van den Bremer

Korstmossen, lezing met excursie

Als een boeiend deel van de natuur over het hoofd wordt gezien dan is dat korstmossen. Dat komt omdat ze klein zijn. Ze hebben geen mooie bloemen. Maar als er op een muur of boom een vlek zit en je zet er een loep op dan gaat er een nieuwe wereld open.

Ze komen in allerlei kleuren en vormen voor met soms prachtige namen zoals kauwgommos, stoeprandvingermos en rond dambordje. Voorbeelden van vormen zijn blaadjes, struikjes, korstjes en staafjes.

De (Korst)mossenwerkgroep biedt leden van IVN en KNNV nu de kans daar kennis mee te maken. Eerst een avond theorie en daarna een excursie buiten. De docent is Arie van den Bremer; auteur van o.a. Basisboek Korstmossen. De theorieavond is op **27 september** van 20.00 tot 22.00 uur in het Walkartcentrum Kerkweg 19-23 in Zeist. Er zijn enkele binoculaire microscopen waarmee we details kunnen waarnemen maar het advies is een loep mee te brengen. Verder papier en potlood om aantekeningen te kunnen maken.

De excursie is op zaterdag **1 oktober** van 10.00 uur tot 12.00 uur. De locatie is natuurgebied De Schammer in Leusden-Centrum waar al 60 soorten zijn gevonden, maar we zullen helaas een selectie moeten maken. Er kunnen per excursie maximaal 10 mensen mee. Als er meer belangstelling is dan gaan we in de middag nog een keer van 13.00 tot 15.00 uur. Het advies is weer papier en potlood en een loep mee te brengen en eventueel ook een fototoestel voor macrofoto's.

Aanmelden bij Harry Kerver (kerverh@gmail.com). Daarbij aangeven of je met een excursie mee wilt en zo ja, in welk tijdvak. Als er per tijdvak drie of minder deelnemers zijn vervalt dat tijdvak.

Groene Lezing: de levende tuin

Op donderdag 6 oktober geeft Frederike van der Kooij een lezing over de levende tuin in Theater De Klinker in Zeist. In die levende tuin is er ruimte voor alles wat leeft: mens, plant en dier. Inheemse planten en verschillende biotopen (hoog-laag, nat-droog, schaduw-zon, open-dicht) zorgen voor een natuurlijke balans en maken je tuin weerbaar tegen plagen en extreme droogte of regenval. En dat maakt je tuin een fijne plek om te zijn, makkelijk te onderhouden en klimaatbestendig.

Het toepassen van planten die van oudsher thuishoren in het gebied waar jouw tuin ligt is van groot belang om de biodiversiteit te herstellen en de natuur weerbaar te maken tegen de gevolgen van klimaatverandering. In deze lezing vertelt Frederike niet alleen waarom inheemse planten zo belangrijk zijn, maar ook welke inheemse planten geschikt zijn voor jouw tuin, waar je op moet letten bij het beplanten van een tuin en waar je de juiste informatie en producten vindt. Ook krijg je tips om natuurlijke helpers, voedsel en beschermers slim in te zetten voor een onderhoudsvriendelijke tuin.

Over Frederike

Van jongs af aan is de natuur onderdeel van haar leven. Als dochter van een rentmeester kwam ze als klein meisje al op landgoederen en ging ze met de jachtopziener en boswachter mee op sleeptouw. 'Mijn vader wist alles van bomen en mijn moeder alles van vogels, bloemen en planten. Hun gezamenlijke kennis besloeg zo ongeveer Heukels' Flora. Ik ben met groot enthousiasme 'Biodiversituin' gestart, waar ik buitenruimtes ontwerp die in balans zijn met de natuur. We houden rekening met de natuur die er al is en zullen deze optimaliseren. Het plezier, de verwondering en de ontspanning die ik als tuinder ken, wens ik iedereen van harte toe en wil ik graag doorgeven. Daarbij hoop ik mensen bewust te maken van de invloed die wij op de natuur hebben en de verantwoordelijkheid die daaruit voortvloeit om als rentmeesters met onze leefomgeving om te gaan.'

Groene lezing

Dit is de derde lezing in een reeks van vier die Kunsten-Huis Idea in 2022 organiseert samen met de lokale natuur- en milieuorganisaties: Stichting Milieuzorg Zeist, KNNV, NME De Boswerf, IVN, de Algemene Seniorenvereniging Zeist (ASZ) en de Volksuniversiteit Zeist.

Kosten: € 12,50 / € 4,00 voor leden samenwerkende natuur en milieu organisaties, leden ASZ en leden Bibliotheek KunstenHuis.

De lezing vindt plaats van 20:00 - 22:00 uur.

Aanmelden voor de lezing kan via www.kunstenhuis.nl/agenda/bibliotheek

Grote insecten en kleine spinnetjes

TEKST: ERIK GRUYS

Tijdens een excursie van de insectenwerkgroep, 11 juni 2022, op een terrein in Den Dolder (WA-hoeve) werd bijzonder genoten van o.a. enkele soorten grote insecten en van kleine spinnetjes.

Insecten vormen een zeer veelzijdige groep dieren, waarbij vooral de grotere soorten bij een breder publiek in de smaak vallen. Mogelijk komt dit, omdat de grote insecten beter zijn waar te nemen, immers bij veel van de kleinere species hebben veel mensen eigenlijk een leesbril nodig om ze te kunnen zien.

Het liefst zou men een vliegend hert, de grootste kever van Nederland, willen spotten. Maar dit dier is zeldzaam geworden. In enkele gebieden worden nog waarnemingen gedaan, bijvoorbeeld op de Veluwe, in en in de nabijheid van Apeldoorn, worden er de meeste gemeld. Ook plaatsen in noordoost Twente, omgeving Nijmegen en Limburg kennen waarnemingen. In Den Dolder is de kans er een te zien zitten of vliegen praktisch nihil. Wel was daar recentelijk de neushoornkever gezien.

Overigens zou het vliegen van het mannelijke vliegend hert een spectaculair schouwspel opleveren. Er werd gemeld (Susan Bol) dat deze dieren, als ze vooruitvliegen, een verticale lichaamshouding ten toon spreiden.

Mogelijk zou dit kunnen komen door de grote kaken, waardoor ze eigenlijk topzwaar zijn. Op Youtube kan men het vreemde vliegbeeld van deze grote kever in enkele duitse filmpjes fraai bekijken (op internet te vinden onder: vliegender Hirschkäfer).

Vliegend hert, mannetje

Foto: Gerrit Strijkstra

Als je wandelt of vogels kijkt heb je meestal geen leesbril op. Het is daarom van belang op pad te gaan samen met anderen, jongeren, met betere ogen, zoals aanwezig in de insectenwerkgroep!

Als men met enige fantasie naar insecten kijkt kan men zich voorstellen dat als de diertjes mogelijk ooit groter zouden kunnen worden, de wereld er geheel anders zou uitzien met dit soort monsters.

Monsterlijke dieren, veel mensen denken dat al van spinnen. Nu is juni niet alleen een maand van veel insecten, maar ook van kleine spinnetjes. En tijdens de excursie werden de aanwezige werkgroepleden verblijd door nauwelijks zichtbare jonge spinnen op de rug van hun moeder.

In deze bijdrage zetten we de schijnwerper op de neushoornkever, grote libellen en jonge spinnen.

Neushoornkevers

De insecten-excursie van juni in Den Dolder werd speciaal gehouden op een terrein met een grote blader-composthoop om de neushoornkever te kunnen spotten. De kans om dit dier te ontmoeten is klein, tenzij je zoekt in de buurt van composthopen of broeihopen van houtsnippers. De kevers zou men kunnen zien van juni tot augustus, maar de kans is het grootst in juni als ze uitsluipen, paren en eieren leggen, vooral vlakbij hopen afgevallen bladeren van bomen als eiken en beuken. Vooral eikenblad dat omgezet wordt via bepaalde schimmels zou favoriet zijn bij de neushoornkever. Voor harshoudende plantendelen, zoals van naaldhout, zou het tegendeel gelden (Wikipedia). Composthopen in het gehele land worden daarom genoemd als voorkeursplaats voor het spotten van larven en volwassen exemplaren van deze keversoort, die niet algemeen voorkomt maar mogelijk wel een opmars zou maken.

Vliegend hert, vrouwtje, kleinere kaken

Foto: Anne Janse

Neushoornkever man, voor op de kop de "hoorn" Foto: Erwin Reinstra

Neushoornkever vrouw, zonder "hoorn" Foto: Erwin Reinstra

Bij de beheerder van het terrein in Den Dolder zou bekend zijn, dat in een composthoop aldaar veel engerlingen gezien waren. En éénmaal zou een volwassen exemplaar neushoornkever zijn gespot. De larven zouden zelfs volgens de beheerder dikwijls door dassen worden uitgegraven om ze vervolgens op te eten.

Neushoornkevers zijn grote bruine kevers, kleiner dan het vliegend hert, maar een maat groter dan een meikever. Er zijn veel soorten neushoornkever bekend en met name de tropische species zijn bij terrariumhouders favoriet. De neushoornkevers behoren net als o.a. meikever, junikever en het vliegend hert tot de familie bladsprietkevers, waarvan de larven zich presenteren als engerlingen. De Nederlandse neushoornkever zou 20-40 mm lang kunnen worden en daarmee tot de grootste kevers van ons land behoren (Wikipedia). Het mannetje heeft een hoornachtig uitsteeksel voor op de kop dat gebruikt wordt om andere mannetjes te attaqueren. Als de kevers verpoppen hebben de mannetjes al een kopuitsteeksel, waarvan overigens bij de engerlingen nog geen gewag wordt gemaakt.

Tijdens de excursie werden drie dode vrouwtjes neushoornkever gevonden en twee nog levende, een mannetje en een vrouwtje, waarvan bijgaande foto's werden gemaakt. De dode kevers waren donkerbruin tot zwart van kleur, de levende kastanjebruin. De laatsten leken echter wel aan het einde van hun latijn te zijn, zoals men ook vaak ziet bij bosmestkevers.

Ei-afzettende keizerlibel, borst groen, achterlijf blauw Foto: Erik Gruys

Libellen

Het terrein kent een paar mooie vijvers waar diverse soorten water-minnende insecten aanwezig zijn. Er waren tientallen grote keizerlibellen, waarvan diverse exemplaren telkens het achterlijf door het wateroppervlak richting plantendelen staken. Het betrof ei-leggende solitair-rondvliegende vrouwtjes, die niet geheel blauw kleurden zoals de mannetjes, maar een groene borst hadden en een blauw achterlijf.

Bij het fotograferen van de grote libellen was het haast niet mogelijk deze alleen op de foto te krijgen door het grote aantal juffers die in tandem voorbijkwamen en uit waren op hetzelfde doel als de libellen.

Twee paar azuurwaterjuffers

Foto's: Erik Gruys

Spinnetjes

Bij het zoeken naar de kevers werden tussen het dorre blad verschillende rondrennende wolfspinnen waargenomen. Deze spinnen zijn zeer algemeen en behoren tot een familie, waarvan tientalle soorten in ons land voorkomen. Het was niet eenvoudig aan te geven om welke species binnen de familie het precies ging, hoewel Obsidentify met de speciesnaam *Pardosa* kwam. Maar, omdat er exemplaren bij waren die hun jongen op de rug droegen, soms bruin van kleur als hun moeder en moeilijk te onderscheiden, een andere maal meer glazig en beter te zien, werd aan deze dieren na de excursie extra aandacht besteed.

Wolfspinnen kunnen goed zien en jagen meestal rondscharrelend, overdag en 's nachts. Ze zouden daarbij verdraagzaam zijn t.a.v. soortgenoten. Ze overwinteren als spin en niet als ei, zoals voor de kruisspin gemeld wordt (Natuurfotografie.nl), hoewel die ook wel kunnen overwinteren (eigen waarneming).

Wolfspinnenvrouwtje met eierzak op blad begonia

Foto: Erik Gruys

Thuis werden in de tuin foto's gemaakt met name van op de grond tussen planten en afgevalen bladeren aanwezige rensponnen met eicocons. Deze cocons zijn licht van kleur, waardoor de spinnetjes, als ze rondscharrelen, goed opvallen. Zonder de cocons zijn ze bijna onzichtbaar, zeker als ze stilzitten op een donkere achtergrond. De cocons worden onder aan het achterlichaam gedragen, en mogelijk zijn ze daarbij vastgeplakt ter hoogte van de spintepels, immers de cocons werden niet zichtbaar door poten op hun plaats gehouden.

Ongeveer na twee à drie weken zouden in de cocon bij de wolfspin-moeder de jongen uitkomen, die na een vervelling daaruit kruipen en op de rug van hun moeder klimmen. Foto's van dit proces werden gemaakt tijdens de excursie in Den Dolder en een paar dagen later in Soesterberg.

Het viel op dat de jongen glazig van kleur konden zijn, dan wel bruin waren. Aangenomen werd dat het glazige aspect te maken heeft met de leeftijd, immers ook van de insecten is bekend dat het op kleur komen tijd vergt. Dat mogelijk soortverschillen hierbij een rol zouden kunnen spelen is echter niet uit te sluiten.

Wolfspin met (glazige) jongen op achterlijf

Foto: Sylvia van Leeuwen

Andere spinnensoorten

Het aardige was dat op diverse plaatsen verschillende andere spinnensoorten zich lieten zien en fotograferen. Hangmatwebben en trechterwebben met daarin volwassen spinnen werden her en der in struikjes en hagen gezien. In de tuin krioelde het van wielwebben met kleine en grote kruisspinnen en een kleine driestreepspin. Tenslotte renden Gewone rensponnen en schorsmarpissa's in de tuin en werden in de deksel van de groenbak tandkaakjes gefotografeerd. Waarschijnlijk waren de laatste diertjes daarin terecht gekomen met snoeiafval.

Dank aan de leden van de werkgroep voor het beschikbaar stellen van foto's.

Wolfspin met cocon met jonge spinnen en ook op de rug Foto: Ton Ultee

Bomen ABC – Linde

TEKST EN FOTO'S: PIETER MEIJER

De linde is een huiselijke boom, zij staat dicht bij ons. Voor menige boerderij staan lindebomen die door snoeien plat worden gehouden. Deze leilindes laten 's winters veel licht door en geven 's zomers schaduw aan boerderijen en huizen. Het is een mooie traditie die bij nieuwe huizen in stand wordt gehouden.

Lindes Langbroekerwetering

De linde staat ook op een andere manier dicht bij ons. Veel bomen voor het Huis van Oranje zijn lindebomen: ter herdenking van onder andere geboorte en inhuldiging zijn bomen geplant. Om aan te geven dat het niet zomaar een boom is wordt er dan een hek omheen gezet. Voor de kerk in Amerongen staat een linde als herinnering aan de inhuldiging van Wilhelmina in 1898. Dit zeer fraaie hekwerk, met het hoofd van de jonge Wilhelmina, is pas gerestaureerd. Deze lindeboom is trouwens fors gegroeid, zij doet haar leeftijd van 124 jaar eer aan.

Soms zie je een hekwerk (vaak met een linde er binnen) waarbij het bordje met de uitleg helaas ontbreekt. Zo staat er nabij het station Driebergen-Zeist tussen de Koepel Willinkshof en het spoor een linde zonder tekst. Het hekwerk is weer wel bijzonder want het is stervormig. Het is eveneens een linde vanwege de inhuldiging van Wilhelmina maar de boom ziet er niet zo fors uit als die in Amerongen.

Op menig (Brabants) dorpsplein staat een linde; vroeger werd ook recht gesproken onder de centrale dorpslinde. Regelmatig is een lindelaan te bewonderen; is het rijmpje "Liesje leerde Lotje lopen langs de lange lindelaan" iets van vroeger of leeft dit nog steeds voort? De sympathie voor linden gaat ver terug. In de mythologie van de Germanen was de linde gewijd aan Freya, de godin van liefde. Freya leeft nog steeds voort in de naam van vrijdag.

Nog iets. Linnaeus (+1750) is begonnen met het systematisch toekennen van namen (geslacht en soort) aan planten en dieren. In die tijd had men nog geen familienaam (de zonen van Erik en John heetten Eriksson

en Johnsson) maar toen hij ging studeren had hij een familienaam nodig. Bij zijn geboortehuis stond een grote linde en hij vormde de naam linde in het latijn om tot Linnaeus.

Lindes herkennen is niet zo moeilijk. De bladeren zijn hartvormig, de vruchten zitten aan een lang schutblad dat door de wind op sierlijke wijze wordt meegevoerd. Regelmatig lopen slapende knoppen op de stamvoet uit en krijgt de boom een 'rokje'. Lindes bloeien in juni/juli. Imkers zijn dol op lindes als drachtboom: in het voorjaar bloeien veel (fruit-)bomen, de heide in augustus en dan overbruggen lindes de tussenliggende periode.

Een linde kennen we als solitaire boom en als lindelaan, het is tegenwoordig een cultuurboom. Bomen plegen in een bos te groeien maar de linde komt nauwelijks in het bos voor. Na de ijstijden was de linde op de rijke bodems vermoedelijk de dominante boomsoort. Bijna alles van de lindeboom was vroeger bruikbaar: hout voor brandhout, de bast voor touwvezels, het loof als veevoer. Men heeft ook een kano van lindehout uit de steentijd opgegraven. Vooral de betere gronden werden ontgonnen voor agrarisch gebruik: nog een factor waardoor lindebossen verdwenen. Tegenwoordig beseft men dat de linde uit het bos is verdwenen. In Amelisweerd, bos op rijke grond met vooral beuken en eiken, worden linden aangeplant.

De linde staat dicht bij ons, zij is een huiselijke boom. In huis drinken we wellicht lindebloesemthee (of prefereert u lindeboombier?) en nuttigen we lindehoning. Een kamerlinde in huis? Helaas, zij is geen familielid van de lindes hoewel haar blad lijkt op een (groot) lindeblad.

Wilhelminaboom Amerongen

Ijsvogels, de mooiste vogels van Nederland

TEKST: SOPHIEKE NIJHUIS FOTO'S: JAN KATSMAN

19 MEI 2022

Op 19 mei was de tweede lezing in het kader van de vier groene lezingen die KunstenHuis Idea Bibliotheek in 2022 organiseert in samenwerking met de lokale natuur- en milieuorganisaties (Stichting Milieuzorg Zeist, KNNV, NME De Boswerf en IVN), de ASZ en de Volksuniversiteit Zeist. Zo'n 30 mensen waren naar Theater De Klinker in Zeist gekomen voor de lezing van Jelle Harder, de oprichter en coördinator van de Ijsvogelwerkgroep Gooi en Vechtstreek. Hij volgt al zo'n dertig jaar deze in het oog springende vogels en deelde zijn kennis met ons, ondersteund met tot de verbeelding sprekende foto's en video's.

Kenmerken

Ijsvogels zijn gemakkelijk te herkennen aan hun gedrongen bouw met een kleurrijk verenkleed dat aan de bovenzijde kobaltblauw is en aan de onderzijde rossig oranje. Andere kenmerken zijn de witte keelvlek, korte staart, lange snavel en korte poten. Die laatste zijn bij volwassen ijsvogels oranje. Aan de snavel is te zien of het een mannetje of vrouwtje is. De mannetjes hebben namelijk een helemaal grijsachtige zwarte snavel, terwijl bij het vrouwtje de ondersnavel een oranjerode basis heeft of helemaal oranje is. Aan het scherp fluitende en doordringende 'tieieiet' dat al van ver te horen is, weet je dat je kans hebt om een ijsvogel te zien.

Juvenielen onderscheiden zich van volwassen exemplaren met hun donkerbruine poten, een valer verenkleed en een bleke snavelpunt. Na drie maanden krijgen de poten de oranje kleur. De lengte vanaf de snavelpunt tot en met de staart is ongeveer 17 cm en het gewicht is ca. 40 gram.

Verspreiding en naamgeving

Wereldwijd zijn er 87 verschillende soorten ijsvogels, waarvan er 11 in Kenia voorkomen. In Europa moeten we het doen met twee soorten: de algemeen voorkomende Europese ijsvogel (*Alcedo atthis*) en de bonte ijsvogel (*Ceryle rudis*). Deze laatste is een dwaalgast.

In Nederland is de Europese ijsvogel een standvogel, maar in delen van Europa met strenge winters is het een zomergast. De ijsvogel is bij uitstek een viseter, wat zijn Engelse naam Kingfisher meteen verklaart. Ze moeten dus eigenlijk niets van ijs hebben. De Nederlandse naam ijsvogel zou te verklaren zijn als verbastering van de Germaanse naam Eisenvogel oftewel "ijzervogel", met een verwijzing naar de metaalachtige glans van het blauwe verenkleed en de roestige onderzijde. Een andere verklaring is het feit dat bij strenge vorst ijsvogels gezien

worden bij wakken in het ijs omdat ze daar nog wel vis kunnen vangen.

Voedsel en jacht

Bij open water worden met een duikvlucht kleine vooral slanke vissen van maximaal 10 cm maar doorgaans 3-5 cm, uit het water gehaald. Om hun prooi te bespieden zitten ze meestal op een tak boven het water, maar ook jagen ze vanuit een bidstand boven het water. Een gevangen visje wordt doodgeslagen tegen de tak waarop de ijsvogel na de vangst is gaan zitten. Daarna wordt het in z'n geheel opgegeten, waarbij de kop als eerste naar binnen gaat. Onverteerbare delen van de verorberde vissen, zoals graten en schubben, worden als een ovale braakbal uitgebraakt. Bij gebrek aan vis, gaat een kikker er ook goed in. Een volwassen ijsvogel leeft op 10 vissen per dag en de jongen op 8.

Voortplanting

Ook de voortplanting bij ijsvogels en de voorbereidingen daarvan werden door Jelle genoemd en in beeld gebracht. Ijsvogels maken hun nest in een steile oeverwand. Daarom broeden ze ook het liefst aan stromend water omdat daar door de stroming de oever wordt afgekalfd en er zo een steile oever ontstaat. Daarnaast is stromend water doorgaans helder. Het mannetje maakt in zo'n oever op minimaal 60 cm boven de grond een licht oplopende gang van zo'n 60 cm die eindigt in een ronde nestkamer. De grond wordt met de snavel uitgegraven en met de poten de nestgang uit gewerkt, waardoor bij de ingang het profiel van de poten zichtbaar is. Door het schuin oplopen van de nestgang kan de poep als het ware naar buiten glijden, maar de braakballen blijven wel in de

nestkamer. De nestingang is bij ijsvogels verticaal ovaal. Daardoor is het nest van een ijsvogels goed te onderscheiden van dat van een oeverzwaluw, want bij die laatste is de nestingang horizontaal ovaal. Beide genoemde vogelsoorten kunnen overigens worden geholpen door oevers steil recht af te steken. Ook ijsvogels beginnen de laatste jaren steeds eerder met broeden en gaan ook langer door, waardoor de broedtijd nu van februari tot september is. Meestal zijn er drie broedsels, maar twee of zelfs vier komt ook voor. Ieder legsel bestaat uit vier tot acht witte ronde eieren die door het paar samen worden uitgebroed, waarbij ze elkaar om de paar uur afwisselen. Na 18 tot 21 dagen komen de eieren uit en de kuikens zijn dan de eerste 10 dagen nog blind. In de nestkamer worden ze 25 tot 27 dagen door hun ouders gevoerd en daarna vliegen ze uit. Bij het eerste legsel is dat in de tweede helft van mei. Na een paar dagen moeten ze dan zichzelf kunnen redden, want de ouders zijn dan al bezig met het volgende legsel. Een ouderpaar kan in één jaar wel zo'n 20 jongen grootbrengen.

Levenswijze en bedreigingen

In het broedseizoen leven ijsvogels in paarverband met een eigen territorium, maar buiten die tijd solitair. Het gezamenlijke territorium kan wel 100 m tot 1 km beslaan en een paartje verdedigt dit fel waardoor nesten ook ver uit elkaar liggen. Solitair leven ze ieder in een deel van hun gezamenlijke territorium. Ook ijsvogels staan bloot aan bedreigingen waardoor ze in aantal kunnen afnemen. Voorbeelden hiervan zijn (zeer) strenge winters waardoor ze door ijsvorming geen vissen

kunnen vangen, watervervuiling waardoor de visstand achteruit gaat en het water vertroebelt, het verdwijnen van geschikte broedplaatsen en verstoring door watersport en nieuwsgierige vogelaars. Van natuurlijke vijanden zoals vossen, katten en andere rovende zoogdieren heeft de ijsvogel niet zoveel te vrezen omdat de nesten voor deze rovers vaak lastig te bereiken zijn en als volwassen vogels zijn ze deze rovers te snel af. Daarnaast sneuvelen ijsvogels regelmatig doordat ze tegen ramen vliegen of verkeersslachtoffers worden. De omvang van de populatie ijsvogels reageert snel op de heersende omstandigheden. Zo daalde het aantal broedparen sterk na strenge winters of vorstperiodes zoals in 1997 en 2021, maar na zo'n periode is er doorgaans snel weer een toename. De huidige ijsvogelpopulatie in Nederland omvat meer dan 1.000 paren, waarvan er 54 in de provincie Utrecht aanwezig zijn, .o.a. in het Kromme Rijngebied en de omgeving van Zeist.

Na de pauze zagen we een prachtige film van Cees van Kempen over ijsvogels in een stadse omgeving met als titel De blauwe parel – een pionierende ijsvogel. In die film was veel herkenbaar van wat Jelle ons vóór de pauze had verteld over ijsvogels.

Al met al was het een boeiende avond, waardoor ik meer te weten ben gekomen over ijsvogels. Zelf heb ik diverse keren een exemplaar gezien in het Kromme Rijngebied tussen Bunnik en Utrecht. Binnenkort moet ik maar weer eens op ijsvogelsafari gaan!

Eten uit natuur Herfst beleven

Wat kun je allemaal eten uit de natuur en kun je daar ook een maaltijd en/of hapjes van maken? Wie dat wil onderzoeken en ervaren is van harte uitgenodigd om zaterdagmiddag 1 oktober vanaf 13.30 tot 17.00 mee te lopen en te leren wat er zoal om ons heen te nuttigen valt. Naast eten uit de natuur maken we ook gebruik van gewassen uit de buurt-permacultuurtuin op Valkenheide.

Deze leuke activiteit is geschikt voor kinderen én volwassenen. Iedereen is van harte welkom.

Aanmelden (verplicht) bij Folkert Nijboer via nijboerkijkindevegte@online.nl

Verzamelaarsplaats is bij het Honk op Valkenheide, Valkenheide 26, 3953 MD Maarsbergen

Sporen: Bornia en Heidestein

Op zondag 20 november gaan we spoorzoeken op Bornia en Heidestein. We gaan op zoek naar sporen uit het verleden: de ijstijd, sporen van een smalspoor, een huisje van plezier(!), een vroeger pinetum (verzameling naaldbomen), perronetjes en een poel die vroeger een prachtig zwembad was. Maar we zullen ook kijken of we sporen zien van dieren zoals reeën, dassen, vossen en schapen. Natuurlijk zullen we ook het een en ander over de geschiedenis van de landgoederen vertellen. We vertrekken om 10.00 uur en de wandeling duurt ongeveer 2 uur.

Voorwandelen: za 12 november, 9.30u

Publiekswandeling: zo 20 november, 10.00–12.00u

Start: parkeerplaats van Utrechts Landschap aan de Traaij in Driebergen. De parkeerplaats vind je vanuit Driebergen, na de twee tunnels, aan de linkerkant.

Gidsen: Pim Bredschneijder en Gerard Tenpierik.

Je kunt je aanmelden (verplicht) via de mail bij Gerard Tenpierik: gtenpierik@ziggo.nl

Foto: Gerard Tenpierik

Herfst, er is niks zo voorspelbaar als het herfst-seizoen, het wordt dan allemaal wat minder groen.

De bladeren verkleuren,
wij ruiken allerlei geuren.

Een eekhoorn in de boom,
een slak wat sloom,
een beukennootje op de grond,
we maken het niet te bond.

Maar misschien vinden we wel een kastanjeblad,
of een kabouter die gevangen zat.

Ben je niet bang voor de fee?

Ga dan mee

om een paddenstoel te bekijken,
en de bladeren te vergelijken.

Want, wat is er leuker om het bos in te gaan.

Trek jij ook je laarzen aan?

Voorwandeling: zaterdag 8 oktober 9:00–11:00 uur.

Wandelingen:

za 15 oktober, 14:00–16:00 uur én

wo 26 oktober 13:30–15:30 uur (Beleefweek).

Start: Groene entree Hoogstraten (kaapse bossen),
Hoogstraat 4, 3956 NA Leersum

Aanmelden (verplicht): jvginkel@kabelfoon.nl Vermeld welke dag je meewandelt en het aantal personen.

Bos in de herfst

Ga je mee het bos in om de herfst te beleven? Op vrijdagochtend 28 oktober gaan we tijdens de Beleefweek Utrechtse Heuvelrug ontdekken wat er allemaal te zien, horen, voelen en ruiken is in het bos in de herfst.

Deze excursie is geschikt voor iedereen vanaf 6 jaar en ouder. Deelname is gratis en er kunnen maximaal 30 personen deelnemen. Vooraf aanmelden is verplicht via excursies@ivnhkr.nl

Geef aan met hoeveel personen je komt en de leeftijd van evt. kinderen. Mocht je onverhoopt niet kunnen komen, dan verzoeken we je vriendelijk om je tijdig af te melden.

Datum: vrijdag 28 oktober 2022

Starttijd: 10.00 uur (duur max. 2 uur)

Startpunt: Parkeerplaats Woudenbergseweg, 3711 AA Austerlitz (tegenover het Beauforthuis).

Contactpersoon: Paul Veldhoen (excursies@ivnhkr.nl)

Vogelwerkgroep

Trekvogels tellen bij het Treekerpunt (t/m 12 november)

Het tellen van trekvogels is altijd weer een boeiend geheel. Er zijn altijd verrassingen in aantallen en soorten van waarnemingen. Iedereen die wil en interesse heeft in dit aspect van vogels kijken kan hieraan meedoen en je hoeft je hiervoor niet van tevoren op te geven. Je kunt de getelde soorten en aantallen nadien per week teruglezen op de website van www.trektellen.nl.

Elke zaterdagmorgen sinds half september staan wij weer wekelijks op het Treekerpunt. Er wordt gestart om 08.30 uur en gestopt om 12.00 uur. In de periode van de trekvogeltelling vindt altijd ook de EuroBirdWatch plaats en de datum daarvoor dit jaar is zaterdag 1 oktober 2022. Het Treekerpunt ligt ten oosten van het Pannenkoekenhuis Bergzicht (Doornseweg 23, Woudenberg) aan de weg van Maarn richting Amersfoort. Ga bij de stoplichten, ter hoogte van het Pannenkoekenhuis, naar rechts (oosten) en volg de weg tot hij afgesloten is voor auto's. Wandel daar vanaf de parkeerplaats de hei op en loop de trap van de heuvel op. Daar kan je ons dan vinden.

Mocht je wat meer over deze activiteit van de vogelwerkgroep willen weten, dan kun je bellen met Emile Sanders (030-2293810).

Excursie Marker Wadden (zaterdag 15 oktober)

We gaan naar Lelystad Bataviahaven en nemen daar de veerboot van 10.00 uur naar de Marker Wadden. **BESTEL ZELF TIJDIG VAN TEVOREN VIA INTERNET EEN KAARTJE VOOR DE BOOT VAN 10 UUR.** Kosten € 25,50.

Op de Marker Wadden lopen we een rondje van ongeveer 6 km. We verwachten in ieder geval veel baardmannetjes en verder eenden, meeuwen en waterral. We gaan terug met de boot van 15.00 uur.

Vertrek om 8.30 u (LET OP! AFWIJKENDE TIJD) van Sportcomplex Hoenderdaal, Hoendersteeg 7, Driebergen. We delen de benzinekosten. Totale afstand 2 x 80 km. Kosten per auto dus 2 x 80 x € 0,30 = € 48. Bij 4 personen per auto dus € 12 p.p.

Aanmelden bij Nicolien Drost, liefst per email ndrost@droho.nl of telefoon 030-6563717. Vermeld of je per auto komt en hoeveel mensen mee mogen rijden.

Excursie Zuidpier IJmuiden (dinsdag 8 november)

De Zuidpier van IJmuiden steekt ongeveer twee kilometer de Noordzee in. Je kunt er bijzondere vogels zien die je vrijwel nergens anders aan de Nederlandse kust ziet. Vogels kijken op de Zuidpier is dan ook een feest voor wie graag kustvogels bekijkt. Zeker nu de wintertrek goed op gang is gekomen is er van alles te beleven. Voor de Zuidpier ligt een stuk strand waar het vogels kijken begint. Met name het stuk strand dat tegen de pier aanligt, is interessant. In de branding foerageren drieteenstrandlopers, bonte strandlopers, bontbekplevier, zilverplevier, rosse grutto's en als je geluk hebt een krombekstrandloper, goudplevier of kleine strandloper.

Maar de Zuidpier staat natuurlijk vooral bekend om de zeevogels die er langs vliegen of verblijven. Om maar met de kop van de pier te beginnen: dit is een erkende stek om jan-van-genten te zien. Kortom, reden genoeg om daar met elkaar naar toe te gaan. We vertrekken om 9.00 uur van Sportcomplex Hoenderdaal, Hoendersteeg 7 te Driebergen. We verwachten om ongeveer 14.00 uur weer terug te zijn. Wil je mee met deze excursie, geef je dan op bij Hans van Schaik, jprvanschaik@gmail.com of via 06 23639305. Vermeld of je per auto komt en hoeveel mensen mee mogen rijden.

Excursie Oostvaardersplassen (zondag 20 november)

We maken een rondje om de Oostvaardersplassen. We beginnen bij bezoekerscentrum "De Oostvaarders", Oostvaardersbosplaats 1, Almere. Daar lopen we 1 km naar de uitkijkheuvel langs het Jan van den Boschpad. Vervolgens rijden we langs de Oostvaardersdijk, Knardijk en Praamweg en zullen hier en daar stoppen. Ik hoop op o.a. zeearend, eenden, wilde zwaan.

Vertrek om 8.00 uur van Sportcomplex Hoenderdaal, Hoendersteeg 7, Driebergen.

We delen de benzinekosten. Geschatte totale afstand: 160 km. Kosten per auto dus 48 euro. Bij 4 personen per auto dus 12 euro p.p.

Aanmelden bij Nicolien Drost, liefst per email ndrost@droho.nl of telefoon 030-6563717. Vermeld of je per auto komt en hoeveel mensen mee mogen rijden.

Excursie polder Arkemheen (zondag 11 december)

Op deze ochtend gaan wij de binnengekomen trekvogels begroeten. De rijkdom aan vogels is in deze polder verzekerd, waarbij met name de ganzen in grote getalen aanwezig zullen zijn. Zo hopen wij naast de reeds genoemde ganzen, diverse soorten zwanen te zien, alsmede plevieren en allerlei soorten eenden.

Daarnaast is de kans aanwezig dat wij een zeearend kunnen spotten, dit naast buizerds en torenvalken.

Vertrek om 08.00 uur van Sportcomplex Hoenderdaal, Hoendersteeg 7 te Driebergen. De excursie start bij de parkeerplaats van het Stoomgemaal Arkemheen (voorheen Stoomgemaal Hertog Reinout).

Aanmelden bij Emile Sanders: sepa@xs4all.nl of 030-2293810. Vermeld of je per auto komt en hoeveel mensen mee mogen rijden.

Canades ganzen

Foto: Nicolien Drost

Werkgroep Mossen en Korstmossen

We gaan dit mossenseizoen door met om en om een excursie gericht op mossen en een gericht op korstmossen.

Zaterdag 1 oktober

Dit is Dag van de Veldbiologie. Ook de mossenwerkgroep doet mee met het programma dat plaats vindt bij Staatsbosbeheer in en om de Veldschuur, Leersum.

Zaterdag 22 oktober, mossen, W. A. Hoeve, Den Dolder

We gaan onze bijdrage leveren aan de brede inventarisatie van dit gebied. Het is een gebied met verspreid staande, deels vrij oude, bebouwing in het bos, met ook open heidevelden, lanen en vrijstaande bomen. Onze aandacht zal zeker uitgaan naar de droge heide met open zand. Dit keer gaan we de mossen inventariseren. We zullen in het bijzonder letten op mossen op oude muren en op de bestrating en ook op de epifyten. Maar ook een tweetal poelen gaan we bekijken en de soorten van het bos en van verstoorde plaatsen. Alle kans op een lange soortenlijst. Vertrek om 10.00 uur per fiets van de parkeerplaats bij Slot Zeist en om circa 10.30 uur te voet vanaf de ingang Dolderseweg bij nummer 164.

Zaterdag 5 november, korstmossen, De Zanderij, Maarn

Deze korstmossenexcursie wordt georganiseerd door de landelijke BLWG en gaat naar de Zanderij in Maarn. Aanmelden op <https://www.blwg.nl/mossen/excursie.aspx>

Zaterdag 12 november, korstmossen, Willem Arntszhoeve, Den Dolder

Dit keer gaan we de korstmossen inventariseren. Er zijn allerlei verschillende milieus dus er zijn veel soorten te verwachten. Vertrek om 10.00 uur per fiets van de parkeerplaats bij Slot Zeist en om circa 10.30 uur te voet vanaf de ingang Dolderseweg bij nummer 164.

Zaterdag 26 november, mossen, Leersumse Veld

We gaan een rondje lopen om de bovenste (noordelijkste) plas. Uit dit kilometerhok, waarbinnen ook het bosreservaat ten noorden van de plas valt, zijn maar liefst 98 soorten bekend. Natuurlijk gaan we proberen ons soortenlijstje maximaal te vullen, maar we zullen ons vandaag gaan concentreren op de randen van het ven en de vochtige heide daaromheen.

Interessante microbiotopen zijn bijvoorbeeld de zijanten van horsten van pijpenstrootje. Daar kan je leuke levermossen vinden, zoals diverse soorten maanmos en broedkelkje. Heidefranjemos komt ook in het gebied voor en we gaan kijken of de veenmossen nou echt zo moeilijk zijn. In 1981 is hier het uitgebeten veenmos gevonden, dat

zou natuurlijk een vette kers op de taart zijn, maar met veendubbeltjesmos (1984) zijn we ook dik tevreden. Laarzen zijn aan te bevelen.

Vertrek per auto om 10.00 uur vanaf de parkeerplaats bij Slot Zeist en te voet om 10.30 uur aan de parkeerplaats aan de Heulweg 10, Leersum.

Zaterdag 10 december, korstmossen, Korte Duinen, Soest

Dit is een oud stuifzandgebied met veel groundbewonende soorten, zoals bekermossen en heidestaartjes. Maar ook op bomen zijn volop korstmossen te vinden.

Vertrek per fiets om 10.00 uur vanaf de parkeerplaats bij Slot Zeist en te voet om circa 10.40 uur vanaf de parkeerplaats aan de Soesterbergsestraat ter hoogte van huisnummer 125A.

Zaterdag 24 december, mossen, Nieuw Wulven

Dit bos bij Houten is nu zo'n 20 jaar oud. Er zijn verschillende boomsoorten geplant. Ook zijn er een paar populierenbossen die er al vanouds stonden en zich verder hebben ontwikkeld met inheemse boom- en struiksoorten. We gaan met name kijken naar epifyten. Eikenbossen van deze leeftijd kunnen bijvoorbeeld een rijke mosbegroeiing op de stammen hebben, die later, met het zuurder worden van de schors, weer verdwijnt. Essen staan bekend om hun epifyten, maar zijn er steeds slechter aan toe. Goede reden om gauw te gaan kijken. In de vier kilometerhokken zijn samen 65 soorten bekend. Vertrek per fiets om 10.00 uur vanaf de parkeerplaats bij Slot Zeist en om 10.30 uur bij de ingang van het bos aan de kant van fort Vechten.

Midweekgroep

De midweekgroep wandelt op woensdag, eens in de twee weken. De wandelingen beginnen om 9.30 uur en zijn ongeveer 5 km lang. We wandelen in een rustig tempo en nemen de tijd om een en ander te bekijken.

De wandelingen gaan het hele jaar door behalve in juli en augustus. Ook bij slecht weer wordt gewandeld tenzij dat gevaarlijk zou zijn.

Op de vrijdag vóór de wandeling ontvangen de leden van de groep een bericht, nadat eerst de wandeling verkend is. Na afloop van de wandeling wordt, met wie dat wil, gezamenlijk ergens koffie gedronken. Daarna is het dan al gauw 13.00 uur.

Vooraf aan- of afmelden is niet nodig.

Het programma voor het vierde kwartaal van 2022 is:

12 oktober	Stompert	Soesterberg
26 oktober	Beverweert	Werkhoven
09 november	Nonnenland	Lage Vuursche
23 november	Ringheuvelds	Den Treek
07 december	Broekerpadd	Scherpenzeel
21 december	Beukenburg	Bilthoven

Inlichtingen bij Arend van Oosten:

arendvanoosten@gmail.com of 030-6932617

Paddenstoelen- wandelexcursie De Witte Hull/ De Krakeling

TEKST EN FOTO'S: SUSAN BOL

Aan de Krakelingenweg 25 in Zeist is een natuurgebied en landgoed De Witte Hull. Het gebied ligt tussen Het Laantje Zonder Eind en Het Laantje Van Haagens. Het vormt samen met De Krakeling en De Kozakkenput een aaneengesloten gebied. De "hull" van heuvel en het witte duinzand heeft waarschijnlijk de naam "Witte Hull" opgeleverd. In de loop van de 19e eeuw veranderde het oorspronkelijke heidegebied in bosgebied.

Gele ringboleet

Foto: Susan Bol

Paddenstoelen, bomen en regen

Het is augustus en hoogste tijd om een stukje voor de Grote Ratelaar te schrijven. We hebben (alweer) een prachtige zomer met hoge temperaturen! Maar hoe blij we ook (kunnen) zijn met die zonoevergoten dagen, er is ook regen nodig. Niet alleen voor mens, dier en plant, ook de schimmeldraden die overal onder de grond zitten hebben water nodig! Schimmels breken al het organisch materiaal af, zoals dood hout, afgestorven planten en dode dieren, en zo komt er weer voedsel in de grond waar bomen en planten van kunnen groeien. Schimmels hebben óók vocht nodig, zij helpen de bomen door vocht af te geven aan de boomwortels, maar zij hebben ook regen nodig voor het vormen van vruchtlichamen, onze paddenstoelen! Paddenstoelen zijn heel belangrijk, zij maken sporen en verspreiden die sporen via de lucht zodat die op een andere plaats weer kunnen ontkiemen en er nieuwe schimmeldraden kunnen ontstaan en zij daar weer hun werk kunnen doen. De boom geeft op zijn beurt weer suikers af aan de schimmeldraden, maar wanneer het zo'n lange tijd droog is geweest en de boom vroegtijdig

zijn nog groene bladeren heeft moet laten vallen om verdamping tegen te gaan, kan hij geen suikers (vanuit de bladeren) naar de wortels laten gaan. Dan zal hij pas later in het seizoen, wanneer het vochtig genoeg is en de boom voldoende suikers via de bladeren heeft verkregen, die naar de wortels transporteren ten gunste van de schimmeldraden. Zo kan het gebeuren dat er dan alsnog heel veel paddenstoelen verschijnen. We wachten het maar af, want na een flinke regenbui schieten de paddenstoelen soms al snel uit de grond en kan het genieten beginnen.

We gaan lekker het bos in, gaat u met ons mee genieten?

Roetkluifzwam

Foto: Susan Bol

Voorwandelen: zaterdag 15 oktober 10.00 uur

Publiekswandeling: zondag 23 oktober 14.00 uur tot 16.00 uur

Start: Krakelingenweg 25 Zeist, Laantje Zonder Eind
Er staat aan de ingang een wit bord "Witte Hull 25" en "Manege Zeist"

Het Laantje Zonder Eind ingaan tot de witte slagboom en de kleine parkeerplaats (start wandeling)

Parkeren is ook mogelijk aan het einde van de Professor Lorentzlaan.

Kom zoveel mogelijk met de fiets.

Informatie bij Susan Bol, 0681024035 of
susan_niem@hotmail.com

Paddenstoelen- werkgroep

Na een droge zomer wordt het spannend of voldoende paddenstoelen zich laten zien, zeker in het begin van het seizoen. De eerste avond van de werkgroep is inmiddels geweest (30 augustus), hopelijk was er voldoende materiaal voorhanden. De bijeenkomsten vinden zoals gebruikelijk plaats in het Torenlaantheater, Torenlaan 38 Zeist van 19.30 tot 22.00 uur op de dinsdagen: 20 september, 4 oktober, 18 oktober, 1 november, 15 november, 29 november.

Natuurwerkgroep

TEKST EN FOTO'S: SIMONE LAANBROEK

Begin van dit jaar wilden we voor het broedseizoen nog een paar flinke klussen afronden. Op de natuurwerkdag van vorig jaar (november 2021) is de "Franse put" in het bosgebied De Kozakkenput geschoond, evenals het heideveldje dat er enkele tientallen meters vanaf ligt.

Ondanks het vele werk dat er op die dag is verzet, was de klus nog niet volledig afgerond. De put zelf was wel leeg, maar de randen konden nog verder vrijgezet worden. Ook op het heideveldje stond nog wat opslag en het veldje kon nog wat worden uitgebreid. Enthousiast werden de overgebleven struiken, kleine en grotere bomen aangepakt. Half maart waren we tevreden met het resultaat.

De beheerder van het gebied de Zoom had ons gevraagd het heideveld bij het ecoduct De Hees, boven de vliegbasis Soesterberg, voor de start van het broedseizoen te schonen. Een forse klus die dan in een redelijk korte tijd geklaard zou moeten worden. Om het voor elkaar te krijgen, is de beheerder gevraagd om zelf de Amerikaanse eiken weer af te zagen. Deze Amerikaanse eiken staan verspreid op het veld en de stammen zijn al meerdere keren afgezaagd. De natuurwerkgroep kon zich zo concentreren op de dennetjes, berken, braam en andere opslag. Met de extra hulp van vrijwilligers via "MeerBomenNu" en twee nieuwe vrijwilligers voor de groep is het gelukt. De beheerder kon zoals gepland voor de start van het broedseizoen een aantal grove dennen op het veld laten omzagen. Het opschonen van dit heideveld

Geogste boompjes om te herplanten

Heide bij De Kozakkenput

leverde voor de herplanting via "MeerBomenNu" duizenden boompjes op.

We houden met de werkzaamheden natuurlijk rekening met het broedseizoen, maar het werk komt niet stil te liggen. Ten westen van de Lange Duinen in Soest ligt het negende heidegebied dat de natuurwerkgroep onderhanden heeft genomen in het bosgebied De Hees en De Zoom. Dit heideveld wordt redelijk intensief gebruikt door recreanten (wandelaars, fietsers, ruiters en menwagens), dus de kans op verstoring van vogels was beperkt.

In de loop van de jaren hebben we een steeds meer ervaring gekregen met het schonen van heideveldjes en ook het uitbreiden daarvan. Ieder lid van de natuurwerkgroep heeft haar/zijn eigen voorkeur voor werkzaamheden die gedaan kunnen worden. De deelnemers vullen elkaar prima aan, zo werd ook dit heideveld vlot ontdaan van opslag en zijn de randen flink uitgedund in de hoop dat de hei zich weer wat gaat vestigen.

Eind april kregen we tijdens de natuurwerkmiddag visite van twee medewerkers van het Noord Hollands Landschap. Het Noord Hollands Landschap had een stronkentrekker gekocht en de medewerkers kwamen bij ons langs voor instructie. Een leuke, maar ook voor ons leerzame middag, doordat we ideeën en werkwijzen over natuurbeheer konden uitwisselen.

Intussen zijn we in het gebied De Hees en De Zoom begonnen met het nalopen van de heideveldjes die we in de afgelopen jaren hebben gedaan. Gelukkig is de nieuwe opslag op de veldjes beperkt.

Eind juni zijn we ook weer gestart in de Kozakkenput met het afkappen van de uitlopers van de Amerikaanse vogelkers. Het aantal struiken dat het opgeeft wordt gestaag meer, dat stimuleert om er mee door te gaan.

Begin augustus werd een afspraak gemaakt met de boswachter om een locatie voor de komende natuurwerkdag op zaterdag 5 november te bespreken. We gaan opnieuw naar het heideveld in het Ridderoordse Bos. Er staat weer heel wat opslag op het veld en mogelijk kunnen we de hei aan de randen nog wat uitbreiden. Verder is ook gesproken over de werkzaamheden die we kunnen gaan doen als we klaar zijn met Amerikaanse vogelkers op de strook parallel aan de A28. Het doel voor de langere termijn is zoveel mogelijk (invasieve) exoten te bestrijden in de Kozakkenput en omstandigheden voor de inheemse flora en fauna te bevorderen, zeker als het om

bedreigde soorten gaat. Daarnaast heeft het bos van De Kozakkenput een aantal cultuurhistorische lanen, deze kunnen we ook onderhouden. Kortom, zoals altijd is er genoeg te doen voor de komende jaren.

Wil je één keer of vaker meedoen met de natuurwerkgroep dan ben je van harte welkom. We zijn op de vrijdagmiddag van 13.30 uur tot 16.30 uur bezig, met daarin natuurlijk een pauze. De locatie en daarmee de werkzaamheden wisselen. Heb je belangstelling neem dan contact met Simone Laanbroek op via natuurwerkgroep@ziggo.nl.

Aanmelden voor de Landelijke Natuurwerkdag op 5 november 2022 kan via de website van de Landelijke Natuurwerkdag: www.natuurwerkdag.nl

Ridderoordse Bos, nieuwe klus voor de Landelijke Natuurwerkdag op

Vogels: herfst & winter

In de herfst vertrekken veel soorten vogels naar het zuiden en tegelijk komen er weer andere soorten vogels aan in Nederland. De standvogels blijven hier jaarrond. Welke vogels kun je waarnemen in de winter en waaraan kun je ze goed herkennen? Dit komt aan bod in één boeiende theorieavond en brengen we vervolgens in de praktijk tijdens een leuke excursie. Deze korte cursus is ook geschikt voor beginners.

Donderdag 10 november 2022: 20.00–22.00 u, Walkartcentrum, Kerkweg 19, 3701 HD Zeist

Zondagochtend 13 november 2022: excursie in de regio (tijd & locatie volgt nog)

De kosten voor theorieavond én excursie: €7,50 voor leden en €10 voor niet-leden. De inschrijvings-

mogelijkheid sluit op 9 november of eerder als het maximum aantal deelnemers is bereikt.

Er is plek voor 25 deelnemers. Stuur een bericht naar cursussen@ivnhkr.nl om je aan te melden onder vermelding van 'Vogels in herfst & winter'. Geef aan of je lid bent van IVN/KNNV of geen lid.

Na aanmelding krijg je een bevestiging waarna je de kosten kunt voldoen via een bankoverschrijving.

Voor meer informatie: Judith Pijnacker, 06 - 49 87 45 30 / cursussen@ivnhkr.nl

Winters Huis te Maarn

Foto: Jolanda Blom

Winterwandeling over Landgoed Huis te Maarn

Landgoed Huis te Maarn is een fraai particulier landgoed dat grotendeels toegankelijk is voor publiek maar voor veel mensen onbekend terrein. Naast een schitterend landhuis zijn er veel aanwijzingen van (pre)historische bewoning te vinden. Op deze wandeling door gevarieerde bossen en heide gaan we op zoek naar oude middeleeuwse eikenhakhout(wallen), raatakkers uit de ijzertijd en grafheuvels van duizenden jaren oud. In het landschap zijn ook veel interessante geologische sporen te zien.

We gaan op deze prachtige wandeling van zo'n 2 uur genieten van de natuur en historie in dit rustige deel van de Utrechtse heuvelrug. We komen zelfs bij 'het stilste plekje van Nederland'!

Voorwandelen: zat 3 december, 10–12 uur

Publiekswandeling: zon 11 december, 14–16 uur

Verzamelpunt: parkeerplaats de Pol, net voorbij de hoek van Maarnse Grindweg en de Kapelweg te Maarn. 3951 LK Maarn

Gidsen: Jolanda Blom e.a.

Opgeven (ook voor voorwandelen) verplicht, bij Jolanda Blom via jolandablom@outlook.com

Glazenmakers in Nederland

TEKST: SOPHIEKE NIJHUIS FOTO'S: JAN KATSMAN

24 MEI 2022

Zo'n 20 leden van KNNV en IVN waren naar het Walkartcentrum gekomen voor een fotopresentatie/lezing over glazenmakers door Jan Katsman. Jan is een boeiende verteller, weet heel veel van libellen en is ook een getalenteerd natuurfotograaf. Alle ingrediënten voor een leerzame avond waren dus aanwezig!

Plaats in het libellenrijk

Glazenmakers vormen de libellenfamilie *Aeshnidae*. Andere echte libellenfamilies zijn de rombouten (*Gomphidae*), de glanslibellen (*Cordulidae*), de bronlibellen (*Cordulegastridae*) en de korenbouten (*Libellidae*). De juffers hoe mooi ook kwamen tijdens de lezing van Jan dus niet in beeld.

Wereldwijd zijn er 6341 soorten libellen, met 30 geslachten binnen de glazenmakerfamilie. Daarvan komen er in Nederland 3 geslachten voor met in totaal 12 soorten. Deze 3 geslachten zijn: *Aeshna* (8 soorten), *Anax* (3 soorten) en *Brachyton* (1 soort). Alle passeerden ze de revue in Jans presentatie.

Voortplanting

De voortplanting speelt een cruciale rol in de instandhouding van een soort. Dat geldt ook voor libellen en dus stond Jan hierbij stil. Bij de bespreking van de soorten verderop in dit verslag zal worden aangegeven wat de specifieke kenmerken daarbij zijn.

De paring en ei-afzetting is bij libellen fascinerend. Om een vrouwtje te kunnen bevruchten moet het mannetje ter voorbereiding een spermapakketje vanuit het negende segment naar het tweede segment verplaatsen, het zogenoemde secundaire geslachtsorgaan. Vervolgens pakt het mannetje met zijn achterlijf het vrouwtje achter de kop vast. Deze 'trekhaak' past overigens alleen op soortgenoten. Ze zijn nu zogenaamd in tandem en dikwijls zie je libellen zo vliegen. Als ze gaan paren ontstaat een paringswiel omdat het vrouwtje het uiteinde van haar achterlijf tegen het tweede segment van het mannetje drukt en zo wordt bevrucht met het daar aanwezig sperma.

Na de paring vliegen bij sommige soorten het mannetje en vrouwtje vaak verder in tandem tot de eitjes worden afgezet. Voor het mannetje is dit soms een kwestie van eigenbelang, om zo te voorkomen dat het vrouwtje ook door een ander mannetje wordt bevrucht.

Ontwikkeling tot volwassen insect

Vanuit een eitje ontwikkelt zich een larve, ook wel aangeduid als nimf. Het nimfenstadium kan wel twee tot drie jaar duren en speelt zich af in het water. Larven moeten vooral veel eten om te groeien en dat doen ze met een vangmasker aan hun kop. Dat is eigenlijk een sterk veranderde onderlip met twee haken aan het eind. Nimfen vangen hiermee hun prooi zoals visjes en kleine insecten, spiesen deze op hun kaken, brengen er verterende sappen in en zuigen ze daarna uit.

Aan het eind van het nimfenstadium waarin de larve vele malen vervelt, sluipt deze uit en laat daarbij een kenmerkend libellenhuidje achter. Dat uitsluipen is een ware gymnastische oefening, waarna de vleugels nog moeten uitharden, wat doorgaans enkele uren tot een halve dag duurt, maar soms in een half uur al gepiept is. Direct na het uitsluipen hebben libellen dikwijls een iets ander uiterlijk dan daarna. De meeste libellen overwinteren als ei of larve.

Eitjes afzettende zadellibellen

Uitsluitende vroege glazenmaker

Glazenmakers in Nederland

Glazenmakers behoren tot de grootste libellen. Een algemeen beeld van de mannetjes is dat ze vaak patrouilleren, waarbij ze voortdurend rondvliegen boven het water, op zoek naar voedsel of een vrouwtje om daarmee te paren. Als eerste kwam de **glassnijder** (*Brachyton pratense*) aan bod. Deze soort lijkt op de paardenbijter die verderop in dit artikel wordt besproken: beide hebben een gedrongen bouw. De mannetjes van de glassnijder hebben een blauw gevlekt achterlijf terwijl dat van het vrouwtje geelgroen gevlekt is. Het borststuk is kleurrijk met gele of groene zijanten en zwarte strepen en lijkt daardoor wel wat op dat van een blauwe glazenmaker. Glassnijders komen voor in laagveengebieden en slootjes en houden zich veelal op in het riet. Vanaf begin mei kun je ze al tegenkomen. Na de glassnijder kwamen de keizerlibellen (*Anax*) aan de beurt, met als een na grootste libel de **grote keizerlibel** (*A. imperator*), een algemeen voorkomende soort. De mannetjes met een hemelsblauw achterlijf en zwarte lengtestrepen zijn over het algemeen agressief en eten ook kleinere libellensoorten op. Ze zijn vaak aan het patrouilleren. Het vrouwtje met een fletsblauw achterlijf zet in mei alleen de eitjes af en boort daarvoor gaatjes in de stengels van waterplanten. Een andere soort binnen dit geslacht is de **zuidelijke keizerlibel** (*A. parthenope*). Bij deze libel lijken het mannetje en vrouwtje veel op elkaar en hebben een overwegend bruinig achterlijf en ook het borststuk is bruinig van kleur. Bij de mannetjes is het begin van het achterlijf hemelsblauw gekleurd, waarbij

het lijkt op een zadel. De eitjes worden in tandem afgezet en sinds 2014 zit deze libel in de lift. Zo zijn in de Millingerwaard veel larvenhuidjes aangetroffen en is deze libel zelfs in de waterleidingduinen waargenomen. De derde en kleinste soort binnen het geslacht *Anax* is de **zadellibel** (*A. ephippiger*). Zoals de naam al suggereert, heeft ook deze libel een (blauw) zadel en lijkt daardoor op de vorige soort, maar heeft wel een kleiner en dunner achterlijf. Bij de zadellibel is dit zandkleurig oranjebruin, dus lichter dan dat van de zuidelijke keizerlibel. Daarnaast is de zadellibel extreem zeldzaam in Nederland, hoewel soms een invasie vanuit Afrika overkomt. Ook bij deze soort worden de eitjes in tandem afgezet waarbij de levenscyclus erg kort is, want na twee en een halve maand is de cyclus van eitje tot volwassen libel al voltooid.

Tot slot besprak Jan de acht soorten van het geslacht *Aeshna*, de groep glazenmakers waaraan de familie zijn naam dankt. De naam glazenmaker verwijst naar het raamwerk op de rug van deze libel, alsof het een glaszetter zou zijn. De **paardenbijter** (*A. mixta*) kwam als eerste aan de beurt. De Nederlandse naam is minder agressief dan hij doet vermoeden, want deze libel heeft het niet op paarden voorzien, maar wel op dazen en andere insecten op paarden. Het is de kleinste glazenmaker en het vrouwtje heeft een boller achterlijf dan het mannetje vanwege haar eivoorraad. Op de rugzijde van het 2e achterlijfsegment zit een grote gele spijkervormige figuur en het achterlijf heeft een mozaïektekening, waarbij het vrouwtje overwegend bruin en geel is. De paring kan wel een half uur duren en daarna zet het vrouwtje alleen de eitjes af in de stengels van oevervegetatie (één eitje per geboord gaatje). Het hoorbare geritsel in de vegetatie verradt daarbij haar aanwezigheid.

Vervolgens liet Jan ons kennismaken met de **zuidelijke glazenmaker** (*A. affinis*). Deze libel lijkt veel op de paardenbijter, maar het achterlijf van de mannetjes van de zuidelijke glazenmaker is veel blauwer door de grotere vlekken en de tekening op het borststuk is anders. Ook de vrouwtjes van beide soorten lijken op elkaar. Het vrouwtje zet de eitjes af in tandem, vaak in de pootafdruk van vee of in planten bij het water. Daarna laten de prolarven die uit de eitjes tevoorschijn komen, zich in het water vallen zodat ze beschermd zijn tegen uitdroging. In de afgelopen vijf jaar is het aantal waarnemingen van deze soort toegenomen en die komt nu in een groot deel van Nederland voor.

De **vroege glazenmaker** (*A. isocles*) ontleent zijn naam aan het feit dat deze soort al vanaf april in het seizoen vliegt. Hij is gemakkelijk te herkennen aan de oranjebruine kleur van zowel het borststuk als het achterlijf en z'n groene ogen. Ook deze soort zit wat betreft verspreiding en aantallen in de lift.

De **bruine glazenmaker** (*A. grandis*) heeft zoals de naam al aangeeft een bruin borststuk en achterlijf. Het onderscheid met de vroege glazenmaker is een kleurnuance, want bij de bruine glazenmaker is de kleur echt bruin, dus zonder oranje tint. Daarnaast heeft de bruine glazenmaker bruine ogen. Het mannetje en

vrouwtje lijken veel op elkaar en ze vliegen vanaf juni.

Ook dat is een verschil met de vroege glazenmaker.

De **blauwe glazenmaker** (*A. cyanea*) is minder blauw dan z'n naam doet vermoeden, want bij de mannetjes zijn alleen de laatste segmenten van het achterlijf echt blauw. Wel is de kop ook overwegend blauw. De vrouwtjes hebben een overwegend groen achterlijf en zijn overigens weinig kritisch bij het afzetten van de eitjes want een veenpakket bij een poeltje volstaat, evenals een kier op de vlinder in de tuin van Jan Katsman!

Na de kleuren bruin en blauw waren we aangeland bij de **groene glazenmaker** (*A. viridis*). Ook bij deze soort kan de naam je op het verkeerde been zetten, want de mannetjes hebben blauwe achterlijfvlekken, waardoor ze veel lijken op hun blauwe naamgenoten. Bij het mannetje zijn de ogen zelfs blauwer dan die van de blauwe glazenmaker. Het vrouwtje doet haar naam meer eer aan, want zij is overwegend groen. Waarin de groene glazenmaker zich echt onderscheidt van andere soorten is het feit dat het vrouwtje de eitjes uitsluitend op krabbenscheer legt en daarbij is dan het vleugelgeritsel duidelijk te horen. Ook andere soorten zoals de vroege glazenmaker zetten hun eitjes wel op krabbenscheer af, maar dan is het facultatief. Vanwege de afhankelijkheid van krabbenscheer is de groene glazenmaker een kwetsbare soort en komt alleen maar voor in gebieden waar krabbenscheer groeit. Het openhouden van water waarin krabbenscheer kan blijven groeien, is dan ook van vitaal belang.

Een inmiddels zeldzame soort is de **vennglazenmaker** (*A. juncea*) die op basis van de tekening op het achterlijf veel op de paardenbijter lijkt, maar wel groter is en de gele spijker op het 2e achterlijfsegment mist. De vrouwtjes venglazenmaker zijn overwegend bruin. Deze soort vliegt vanaf juni, wat duidelijk eerder is dan de paardenbijter. Het meest kenmerkend aan de venglazenmaker is de gele

voorrand aan de vleugels. Zoals de naam al doet vermoeden tref je deze soort vrijwel uitsluitend bij vennen aan en dat maakt hem kwetsbaar door de verdroging van veel vennetjes. De soort komt nu o.a. nog voor in het Fochteloërveen en de Hoge Veluwe. Ze zonnen graag op de stam van een grove den. Tot slot zagen we de **Noordse glazenmaker** (*A. subarctica*). Deze soort lijkt veel op de vorige soort, zij het dat de kleuren doorgaans wat fletser zijn, en ook deze libellen gaan hard achteruit. Hun biotoop zijn hoogveenvennen in de noordelijke helft van Nederland, zoals de Engbertsdijkvenen in Noord-Twente. Opvallend bij deze soort is dat ze graag zonnen op stammen van berken.

Herkennen van libellen

Glazenmakers leren herkennen lukt niet in één avond. Om ze te determineren moet je op een paar dingen letten: de kleur en verdeling van de vlekjes op het achterlijf, in het bijzonder aan de basis en aan de punt, de tekening op de zijkant van het borststuk, de tekening op de bovenkant van het borststuk (de 'schouders') en het formaat van het dier. De biotoop waar de libel wordt waargenomen kan ook een aanwijzing zijn.

Het (vooraf) bestuderen van afbeeldingen helpt om ze sneller te leren herkennen. Jan Katsman heeft inmiddels twee publicaties over libellen op zijn naam staan. Van zijn eerste boek *Libellen in Utrecht* is nog een beperkt aantal exemplaren à € 5,00 beschikbaar. Daarna verscheen *Libellen in Nederland* met een 2e druk in 2021. Voor € 10,00 is het bij Jan in Leersum af te halen, na een e-mail naar jan.katsman@planet.nl.

Al met al was het inderdaad een leerzame avond met glazenmakers in de hoofdrol.

Blauwe glazenmaker, mannetje

Stelkluten, toen het nest nog boven water lag.....

Wat horen of zien we daar?

Vogelweekend Lauwersmeer

TEKST EN FOTO'S: NICOLIEN DROST

20-22 MEI 2022

Op vrijdagochtend gaan Rudi en ik met Hans van Schaik richting het Lauwersmeer. Het weerbericht verwacht in de loop van de middag regen, dus Hans gaat niet kamperen maar komt bij Rudi en mij in de bungalow slapen. We besluiten 's middags voor de regen nog even naar de Ezumakeeg te rijden. Daar staat een man die vertelt dat er bij Oostmahorn stelkluten broeden. Die vinden we inderdaad maar het begint al snel te regenen. We gaan terug naar de camping. 's Avonds wordt het weer droog. De rest van de deelnemers is intussen gearriveerd en we gaan nog even naar de hut bij het Jaap Deensgat. Zaterdagochtend is het droog en zonnig. We gaan per auto naar camping De Pomp aan de zuidwestkant van het Lauwersmeer. We lopen naar de uitkijkheuvel waar we diverse bruine kiekendieven zien. Dan door het bos waar we een aantal wielewalen horen. En verder naar de vlakte ten oosten van de camping. Daar is een deel van het pad

afgezet wegens een broedgeval van een buidelmees. We volgen de omleidingsroute maar daar zijn buidelmezen en nest niet te zien. Wel zien we veel rietzangers en een blauwborst.

Nu door naar Anjum waar we een kop koffie nemen en daarna naar Paesens/Moddergat. We lopen een dijk op die naar de Waddenzee loopt. Het water is al hoog. We zien rotganzen en zilverplevieren in de kwelders.

Nu snel terug naar Oostmahorn. Op een parkeerplaats halen huiszwaluwen kluitjes modder bij een plas voor hun nest. We lopen naar de plas met de stelkluten. Door de regen staat het water nu hoger en zo te zien staat het nest van de stelkluten nu helaas onder water. We gaan nog even langs bij Ezumakeeg. Hier veel eenden en steltlopers, o.a. kemphanen. 's Avonds eten we bij het Booze Wijk in Lauwersoog.

Zondagochtend is het weer nog mooier geworden. We gaan naar het Jaap Deensgat. Daar zien we gele kwikstaarten en jonge kievitjes en tureluurs. Ook een blauwborst, en in de hut broeden boerenzwaluwen. Er vliegt hoog een zeearend over die niet door iedereen gezien wordt.

's Middags gaan we nog bij Maria langs die met twee anderen in een bungalow verblijft in het Landalpark bij Zuideroog. De beloofde nachtegaal zingt uitbundig en laat zich ook goed zien. Een mooie afsluiting van een zeer geslaagd weekend.

Maria hoort de nachtegaal

Nachtegaal gespot

Naar de Marker Wadden!

TEKST EN FOTO'S: JOLANDA BLOM

Een uitje naar de Marker Wadden stond hoog op de verlanglijst die we gezamenlijk maakten op het laatste gidsen-integratieweekend in september 2021. Op 2 juli 2022 was het dan zover! Dankzij Guido en Harry konden wij met een grote groep IVN-ers, van jong tot oud, opstappen op de boot in Lelystad. Een gevoel van een schoolreisje... met enige opwindende keken wij uit naar ons bezoek aan dit bijzondere natuurgebied.

Onder het genot van een stralend zonnetje zetten we voet aan wal van het grootste van de 5 eilanden, waar ook een haventje is en een eenvoudige horeca gelegenheid met een winkeltje. Hier werden we op het terras aan het strand getraakteerd op een lekker stuk appeltaart met. De kabbelende golfjes en het mooie zand zagen er uitnodigend uit, maar al snel gingen we in groepjes op pad met gidsen van Natuurmonumenten om van alles te leren over deze nieuwe natuur.

En wat een natuur kregen we te zien! Waar velen van ons een wat kaal en zanderig geheel hadden verwacht, werden we enorm verrast door de hoeveelheid planten en kleur. Slechts vijf jaar geleden is op initiatief van Natuurmonumenten gestart met de eerste fase: de aanleg van vijf eilanden. Momenteel worden nog twee extra eilanden aangelegd, wij konden in de verte de machines zien die het zand opspuiten. Uiteindelijk zullen de Marker Wadden een grote natuurarchipel zijn van in totaal 10.000 hectare. Het is daarmee een van de grootste natuurherstelprojecten van West-Europa.

De aanleiding voor de aanleg van dit nieuwe natuurgebied was pure noodzaak om het leven in het Markermeer te

bron: Natuurmonumenten

redden. De laatste decennia is de natuur in het Markermeer enorm achteruitgegaan. Door de dijk Enkhuizen-Lelystad is het meer niet langer verbonden met de zee en rivieren. De dikke slibdeken die het bodemleven verstikt en het gebrek aan natuurlijke oevers en ondieptes maakten dat er steeds minder vissen, waterplanten en schelpdieren voorkomen. Voor de watervogels die afhankelijk zijn van deze voedingsbronnen ontstond een voedseltekort. Maar ook de drinkwatervoorziening vanuit het Markermeer kwam in gevaar.

De oplossing lag in de aanleg van eilanden van zand, klei, veen en slib uit de bodem van het Markermeer, met grote oppervlakten oevergebieden met rietvelden en luwtegebieden met ondiep water. De voedselketen van algen en plankton, kleine waterdieren, vissen en vogels krijgt daar weer kans zich te ontwikkelen en het natuurlijke evenwicht onder water kan zich herstellen.

Het blijkt dat de randen en slenken van de natuureilanden een nieuwe kraamkamer voor vis zijn, en dat is veelbelovend voor de visstand in het Markermeer. Nu al zien we de visdiefjes continu in het water duiken. Terwijl de gids ons net heeft verteld dat zij de eilanden bijna direct na aanleg als broedgebied ontdekten, maar in het begin steeds over de dijk Enkhuizen-Lelystad moesten vliegen voor een maaltje vis. Vanuit de bijzondere vogelkijkhut die deels onder water ligt, hebben we mooi zicht op een aantal nesten en jongen.

Ook andere vogelsoorten hebben de natuur op de Marker Wadden ontdekt. We zijn verrukt over het grote aantal baardmannetjes dat we zien fladderen tussen het riet. Dit prachtige vogeltje is zeer goed geadapteerd aan het leven in het riet: in de zomer eten ze insecten die hier volop zijn en in de winter voeden ze zich met de zaden van het riet. Deze aanpassing in hun spijsverteringssysteem is heel bijzonder en stelt ze in staat om, in tegenstelling tot veel andere zangvogels, hier het hele jaar te blijven en de beste broedplekjes in het voorjaar te bemachtigen. Aan de hoeveelheid baardmannetjes die we zien kunnen we inderdaad wel afleiden dat zij hier zeer succesvol broeden.

Uit het lopende vogelonderzoek blijkt dat enorm veel vogels de natuur van Marker Wadden ontdekt hebben. Zo broeden er zo'n tweehonderd broedparen kluten en is de archipel inmiddels uitgegroeid tot (inter)nationaal belangrijke broedplaats. Wij zagen (en/of hoorden) o.a. karekiet, rietgors, kokmeeuwen, visdiefjes en een fuut met jongen, een geoorde fuut, families kuif- en krakeenden, oever- en boerenzwaluwen en een tureluur met jong. En als klapstuk vloog een roerdomp langs toen we ons haastten richting de boot terug!

Visdief

Foto: Jan Katsman

Baardman

Foto: Jan Katsman

Een vogelsoort die wat minder geliefd is, is de gans die zich hier met groot enthousiasme op het ontkiemende riet heeft gestort nadat het met hovercrafts op grote schaal was ingezaaid. De beoogde rietkragen moesten vervolgens ingeplant worden. Met succes, want je ziet riet zover het oog reikt. Daartussen kleurt het paars van het wilgenroosje. Op plekken waar het water meer open is zie je volop moeras andijvie. Dat is een echte pionier die op het natte slib kan groeien waarin weinig tot geen zuurstof aanwezig is. De plant heeft namelijk een dikke holle stengel die als 'snorkel' fungeert. Een slikplaat raakt daarom eerst snel begroeid met moerasandijvie, dat weer plaats maakt voor andere soorten wanneer het slik droger wordt.

[lees verder >](#)

Moerasandijvie, met op de achtergrond de markante uitkijktoren

Naast deze soorten die je verwacht in een moeras/riet-landschap, zien we tot onze verbazing ook soorten die hier eigenlijk niet thuishoren zoals de kartuizeranjer. Iemand heeft helaas iets te enthousiast willekeurige zaadmengsels gestrooid langs de leempaden. Maar vrolijk is het wel, al die kleuren langs de wandelpaden.

Over die paden kun je behoorlijk wandelen hier op het grootste eiland, zelfs nu een deel is afgesloten vanwege het broedseizoen. Er zijn diverse vogelkijkhutten en een bijzondere uitkijktoren. Op de achtergrond zie je allerlei zeilschepen voorbij komen, wat het eiland gevoel versterkt. We genoten allemaal volop van deze prachtige en gezellige dag met elkaar in deze nieuwe natuur!

Natuurwandeling Beukenrode

TEKST: HARRY KERVER

Voor de leden van IVN en KNNV organiseren wij dit jaar elk seizoen een natuurwandeling in een natuurgebied in de omgeving. Deze wandelingen zijn bedoeld om met elkaar buiten te zijn en elkaar te ontmoeten. De eerstvolgende natuurwandeling vindt plaats op zaterdag 24 september vanaf 9.30 tot 11.30 uur. Deze keer bezoeken we Beukenrode, in het begin van de herfst. Wandel gezellig met ons mee.

Start: Jachthuis Beukenrode, Beukenrodelaan 2, Doorn.
Er wordt gezorgd voor thee en koffie onderweg.
Opgave graag uiterlijk 20 september bij Harry Kerver
(kerverh@gmail.com)

Plantenweekend Zuid-Limburg

TEKST EN FOTO'S: ARNOUT IMHOF

Verslag van een kampeerweekend rond de Sint-Pietersberg, 17-19 juni 2022.

Dit jaar vond het plantenweekend weer eens plaats in Zuid-Limburg, altijd goed voor een lange lijst aan planten die in de rest van het land schaars zijn. We verblijven met de acht deelnemers op een camping langs de Geul tussen Meerssen en Berg en Terblijt. De reis naar het heuvelland wordt helaas ernstig vertraagd door grote verkeersdrukten in de richting van een popmuziekfestival dat gewoonlijk rond Pinksteren plaatsvindt. Gelukkig is er aan het eind van de middag nog tijd over voor een excursie rond de vlakbij gelegen Curfsgroeve.

De wandeling voert stijl omhoog tegen het plateau van Margraten op. In het hellingbos zijn de meeste planten nu wel uitgebloeid, maar als typische bossoorten nog goed herkenbaar: bosbingelkruid, boskortsteel, bosgiertgras, bosanemoon, boszegge en bosviooltjes. Langs de niet vrij toegankelijke mergelgroeve opent zich het bos en is veel moois te zien, zoals wondklaver, geel fingerhoedskruid en rechte ganzerik. Achter het hek, maar nog binnen bereik van de camera's, bloeit de zeldzame kranssalie.

Zaterdag wordt het hoofddoel van het weekend bezocht: de Sint-Pietersberg. Deze berg staat bekend om zijn mergelgroeve, die enige jaren geleden gesloten is en nu een natuurbestemming heeft, zoals de rest van de berg die al eerder kreeg. Gegidst door ons werkgroepslid Bart maken we kennis met een groot aantal bijzondere planten. Hij legt uit dat op de meeste plaatsen de biotopen, zoals kalkgraslanden of hellingbossen, er kwalitatief niet optimaal ontwikkeld zijn. Dit komt doordat het beheer in het verleden lange tijd is verwaarloosd of omdat er vuil of mijnafval werd gestort, maar dat het grote aantal verschillende biotopen en overgangen toch maakt dat er zeer veel verschillende planten voorkomen. Omdat het die dag bloedheet zal worden, beginnen we onze rondwandeling meteen in de groeve bij de voormalige cementfabriek van de ENCI. We zien al direct een grote weerschijnvlinder, die helaas niet stil wil zitten. Grote oppervlakken van de blootgelegde mergel in de groeve zijn nog steeds maar spaarzaam begroeid, maar wel met mooie planten, zoals gewoon slangenkruid, marjolein, echt duizendguldenkruid, weidehavikskruid en harige ratelaar. Echte bijzonderheden zijn de bruinrode wespenorchis, rozetsteekers, stinkend streepzaad en stijf hardgras. Op vochtige plaatsen rond de plassen zien we ook reuzenpaardenstaart en blauwe waterereprijs. Hier zijn ook veel libellen te vinden, zoals de vuurlibel en de plasrombout. Ook zien we hier veel vlinders, met als bijzonderheid het staartwitje, dat we deze dag nog veel

vaker zullen zien. Langs de randen van de groeve rukken de uitheemse robinia en vlinderstuik sterk op. Deze zullen snel verwijderd moeten worden.

Via de hoge trap verruilen we de groeve voor het plateau aan de noordzijde. Hier mag vrij gestruind worden. Omdat van deze mogelijkheid ruim gebruik wordt gemaakt ziet het er nogal platgetreden uit. Toch staat er een bloemenrijkdom van jewelste met veel grote tijm, beemdkroon en harige en kleine ratelaar (maar niet de grote, die veel minder aan kalkrijke bodem is gebonden). Verder vinden we er ook verfbrem en klein warkruid. Bij het fort Sint-Pieter genieten we even van het uitzicht over Maastricht en keren dan om naar het zuiden.

Via het ENCI-bos, een hoog opgaand bos met vooral beuken, voert de wandeling naar het gebied de Kannerhei. Op deze bloemrijke, grazige helling bloeien agrimonie, beemdkroon en blaassilene rijkelijk. Ertussendoor treffen we ook de hokjespeul aan. Iets verder, in het Popelmondedal, is de natuurakker helaas kort tevoren gemaaid. Langs de randen en tegen de hellingen staat gelukkig nog genoeg moois: wilde marjolein, geelhartje, borstelkrans, kleine pimpernel en grote centaurie. Bij de Duivelsgrot levert een hachelijke klim nog kleine steentijm en malrove op. Veel makkelijker toegankelijk is de uiterst zeldzame kalketrip, die gewoon langs het pad staat. Dit zusje van het veel algemenere knooppkruid is vooral herkenbaar aan haar scherpe stekels waarin de omwindselblaadjes zich toespitsen.

Het zeldzame Kalketrip

We dalen nu af door het bos op de heuvel D'n Observant, ooit opgeworpen met terzijde geworpen grond uit de groeve. In het bos en vooral op de overgangen naar het grasland staan ook weer veel soorten die een bezoek meer dan de moeite waard maken: hondskruid, boslathyrus, bleek bosvogeltje, bosorchis, ruig hertshooi, ruig klokje en bleke bermzegge. Aan het eind, in de ENCI-weide, bloeien echt bitterkruid, aardaker, klavervreter en de bijenorchis.

Zondag maken we een lange wandeling door het prachtige heuvelslandschap rond de Bemelerberg. Verrassend genoeg blijven we maar nieuwe soorten toe aan onze lijst toevoegen: rapunzelklokje, betonie, eenbes, ruige veldbies, knikkende distel, ijzerhard en zelfs hartgespan.

De plantenwerkgroep op de Sint-Pietersberg

We passeren ook weer verschillende kleinere groeven waar nu natuurontwikkeling plaatsvindt. De kalkrijke hellingen worden echter sterk overgroeid door bomen en bramen. Aan het eind van de wandeling worden de wegbermen opgevrolt door een ons onbekende gele kruisbloemige, die later met behulp van waarneming.nl maasraket blijkt te heten en zich vooral langs deze rivier naar het noorden verspreidt. Dat laatste doen wij na een gezellig en leerzaam weekend tenslotte ook.

Leersumse Veld bij nacht

TEKST EN FOTO'S: NICOLIEN DROST

9 JULI 2022

Met 1 auto en 1 busje rijden we om 20.45 uur vanaf Hoenderdaal naar het Leersumse Veld. Het is droog en niet al te koud. Bij de Veldschuur staan Jan Katsman en de andere deelnemers. We zijn met 19 personen. Onderweg naar de nachtzwaluwen zien we diverse roodborsttapuiten. Dit jaar is er helaas geen broedgeval van de grauwe klauwier. We steken een grasvlakte over en bewonderen daar twee rondvliegende boomvalken. Die vangen grote rondvliegende kevers (junikevers?) en plukken er de dekschilden vanaf.

Na een kwartier gaan we toch maar door naar de nachtzwaluwen. Kort na 22.30 uur horen we de eerste. En er vliegt er ook een langs. En een tweede. Iedereen heeft ze gezien en gehoord. Ook vliegen nog twee houtsnippen voorbij.

De nachtzwaluwen laten zich nog een paar keer horen. Om 23.00 uur is het vrijwel donker en gaan we terug naar de auto's. Het was weer een geslaagde excursie.

Geen nachtzwaluw, maar een boomvalk

Tijd voor een nieuw seizoen: Scharrelkids 2022-2023

TEKST EN FOTO'S: LUCY VAN DE VIJVER

Vanaf september beginnen we weer met een nieuw jaar voor de Scharrelkids. Dit jaar gaan een aantal dingen veranderen. Na 12 jaar zal Martine Tragter een deel van de coördinatie van de Scharrelkids overnemen van Lucy van de Vijver. Martine heeft de laatste gidsenopleiding gevolgd en is sindsdien een enthousiaste gids bij de Scharrelkids. Lucy startte zelf 12 jaar geleden, na het voltooien van haar gidsenopleiding, samen met Marjan Apol, met de coördinatie van de toen opnieuw opgezette jeugdgroep.

Het is heel mooi dat nu het stokje weer doorgegeven kan worden. Voorlopig zal Martine de externe contacten behartigen, waaronder de contacten met de ouders van de scharrelkids. Lucy zal nog de interne activiteiten binnen de IVN blijven doen. Dit moment grijpen we ook direct aan om het e-mail adres meer in lijn te brengen met de andere e-mail adressen binnen onze vereniging. Voortaan is de coördinator van de jeugd te bereiken via scharrelkids@ivnhkr.nl

Na deze mededelingen van huishoudelijke aard, nu de inhoudelijke zaken. Ook dit jaar is weer een gevarieerd programma samengesteld. Het lijkt ons heel leuk wanneer er ook af en toe een andere gids aansluit die specifiek kennis heeft over één van de onderwerpen, of het gewoon leuk vindt om eens mee te doen. Dus: is er een onderwerp dat je extra aanspreekt en waar je je kennis wilt delen met de kids? Leuk! Neem even contact op met Martine.

Programma 2022-2023

Datum	Thema
17 september	Vruchten en zaden (en verspreiding)
15 oktober	Paddenstoelen (gruwelijk en eng)
26 november	Help dieren de winter door
14 januari	Natuurfotografie
11 februari	Werken in de natuur
18 maart	Lammetjes/schapen/heidegebied
15 april	Bijtjes en bloemetjes
20 mei	Moestuin - voedselbos
17 juni	Waterleven

Er is nog ruimte voor nieuwe Scharrelkids!

Ken je kinderen in je omgeving, die het leuk vinden om meer te leren over de natuur, over planten, dieren, paddenstoelen en bomen? Over hoe deze organismen in de natuur elkaar nodig hebben, of om te ontdekken hoe planten en dieren zichzelf aanpassen als het koud wordt of te droog is? Er kunnen nog kinderen aanmelden! De leeftijd van de Scharrelkids is tussen de 8 en 12 jaar (circa groep 5 tot 8 van de basisschool). Kosten per kind zijn €10,- voor IVN-leden en €30,- voor niet-leden. Voor meer informatie en aanmelden kun je terecht op onze website of een e-mail sturen naar Martine via scharrelkids@ivnhkr.nl

Mossen in de Westbroekse Zodden, inventarisatie 2021

TEKST EN FOTO'S: BERT GEERDES

De Westbroekse Zodden behoort niet tot het werkgebied van onze afdeling. Maar er is wel een essentiële relatie met ons gebied. Dat heeft te maken met het grondwater. Op de Heuvelrug staat het grondwater op een meter of vier boven NAP. Maar Westbroek ligt op ongeveer één meter onder NAP. Daarom stroomt er ondergronds water van de Heuvelrug naar Westbroek, alwaar het als kwelwater boven komt en dat levert bijzondere vegetaties op waarin mossen een grote rol spelen. Andere mossen dan in ons werkgebied. Daarom wil je als lid van de mossenwerkgroep best graag eens in Westbroek kijken. Dus dat hebben we gedaan.

In december 2020 bezochten we drie percelen veenmosrietland in de polder Huis ter Hart bij Westbroek. We vonden 46 soorten mos. In de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) stonden voor deze drie percelen maar elf soorten vermeld. Van onze 46 soorten bleken er twee zelfs niet of nauwelijks eerder in het hele Vechtplassengebied te zijn gezien. De soortensamenstelling in de NDFF voor de Westbroekse Zodden wees er op dat er weinig systematisch naar mossen is gekeken in het gebied. Veel waarnemingen zijn bijvangst van planten- en vegetatiekarteringen. Bovendien is het gebied alleen openbaar toegankelijk op het Bert Bospad. Daardoor zitten er weinig waarnemingen in de NDFF van waarneming.nl. Zo'n bijzonder gebied, met vegetaties die juist door mossen gedomineerd worden, en daarvan dan toch nog het een en ander onbekend. Dat was voor ons aanleiding om Staatsbosbeheer voor te stellen de hele Westbroekse Zodden te inventariseren. In 2021 hebben zes werkgroepleden dat gedaan in wisselende samenstelling.

Werkwijze

We hebben alle veenmosrietland- en trilveenachtige percelen één keer bezocht. Van elk perceel hebben we een soortenlijst gemaakt met abundantie (talrijkheid) volgens Tansley. De waarnemingen zijn ingevoerd met de NOVA app (tegenwoordig VERA) en geüpload naar verspreidingsatlas.nl. De streeplijsten zijn daar openbaar in te zien. De goedgekeurde waarnemingen worden automatisch doorgezonden naar de NDFF.

De percelen waar de afgelopen twee jaar bos gerooid is hebben we niet bezocht. Enerzijds zijn ze erg moeilijk begaanbaar, anderzijds is de vegetatie nog verstoord. Ook de afgeplagde weilanden zijn niet geïnventariseerd. Deze percelen zijn qua mossen nog heel ruderaal, met vooral krulmos en purpersteeltje.

Beperkingen

Een weinig opvallende én heel spaarzaam aanwezige soort mos kan gemakkelijk gemist worden. Er zit in een mosseninventarisatie dan ook een zekere toevalsfactor. Verder zijn het seizoen, de waterstand, het weer en het (tegen)licht van invloed op wat je wel en niet ziet. Met name het al of niet gemaaid zijn maakt uit: in een niet gemaaid perceel verhindert de rietbegroeiing het

overzicht over de mossen op de bodem, waardoor verschillen in kleur en vorm van de mos begroeiing gemist worden. Daarentegen ligt in recent gemaaid veenmosrietland het mos deels los en deels vastgedrukt door de maaimachine, wat ook weer niet bevorderlijk is voor het herkennen van de subtiele kleur- en vormnuances. En dan zijn er nog de lastige koppels, zoals wrattig veenmos, kamveenmos en gewoon veenmos. Die zijn in het veld niet met zekerheid te onderscheiden. Van elk perceel zijn van verdachte exemplaren een of twee monsters naar huis meegenomen. De eerste twee zijn beide maar een keer microscopisch geïdentificeerd, maar kunnen heel goed vaker voorkomen.

Resultaten

Wij hebben 29 percelen bekeken. Daar hebben we ruim 700 waarnemingen gedaan van 90 soorten, inclusief 3 variëteiten. Hieronder 3 epifytische (op bomen groeiend) en 3 ruderaal soorten (op verstoorte plaatsen).

Gewoon veenmos is vaak de overheersende soort, (co) dominant in 14 percelen, gevolgd door gewoon puntmos, (co)dominant in 9 percelen.

22 soorten staan op de Rode Lijst, waarvan 1 ernstig bedreigd, 6 bedreigd, 1 gevoelig en de rest kwetsbaar. Drie soorten zijn landelijk gezien zeer zeldzaam en 13 zeldzaam.

Het aantal soorten per perceel (variërend in grootte van 0,14 tot 2,2 hectare) varieert van 7 tot 39, gemiddeld 19.

Nieuwe soorten

Afgezien van een epifyt en een ruderaal soort hebben we 19 soorten nieuw gevonden in de Westbroekse Zodden. Dat is voor de meeste soorten duidelijk te danken aan de intensieve, speciaal op mossen gerichte inventarisatie en niet op ontwikkelingen in de vegetatie.

Toch zijn er ook soorten waarschijnlijk daadwerkelijk

nieuw verschenen of toegenomen. Daaronder bijvoorbeeld vijf echt “zure” soorten, waarvan drie veenmossen. Het zijn soorten die wijzen op de voortschrijdende verzuring van de veenmosrietlanden in de richting van veenheide. Alle vier hebben we ze één keer aangetroffen.

Kussentjesmos is algemeen op de Utrechtse Heuvelrug, maar komt in de veengebieden veel minder voor. In het Vechtplassengebied alleen in de Molenpolder (laatste waarneming 1998). Kamveenmos is in 1967 in Nieuwkoop waargenomen, in 1987 ergens in de noordelijke Vechtplassen en in 2020 voor het eerst in de Zuidelijke Vechtplassen (Molenpolder). Week veenmos is een soort van vochtige heide op de zandgronden en nooit eerder in de laagveengebieden aangetroffen. Violet veenmos is juist weer heel typisch voor de laagveengebieden en veel opgegeven voor het Naardermeer, minder voor Kortenhoef en het Hol en bijna niet voor Botshol en Nieuwkoop. In de Oostelijke Vechtplassen was er alleen een waarneming uit de Molenpolder (2014).

Veenhaarmos, een ondersoort van gewoon haarmos, is ook een soort van hoogveenontwikkeling.

Andere soorten die we kennen van ons pleistocene werkgebied zijn bronsmos, gewoon maanmos, grof draadmos en violet trapmos. Nieuw voor Westbroek en (vrijwel) niet bekend van elders in de laagveenmoerassen van West Nederland.

Daarnaast zijn enkele typische soorten van veenmosrietland en trilveen nieuw voor het gebied: Aarmaanmos is in 1994 en 2011 in het Hol waargenomen, maar verder niet eerder in het Vechtplassengebied. Gevind moerasvorkje is regelmatig opgegeven voor het Hol, Ankeveen en ook Nieuwkoop, maar in de oostelijke Vechtplassen alleen in 1983 in de Molenpolder. Geveerd sikkelmos was nog niet bekend uit het Vechtplassengebied.

Niet teruggevonden

Als we epifyten, mossen op steen, ruderaal soorten en soorten van het bos buiten beschouwing laten dan zijn er 8 soorten die wel in de NDFF staan, maar die we niet gevonden hebben. Deels zijn deze waarschijnlijk echt verdwenen, soms zijn ze slecht herkenbaar of zo zeldzaam dat ze gemakkelijk gemist worden. Geel boogsterrenmos bijvoorbeeld is een trilveensoort die in 2010, 2012 en 2018 is waargenomen. Wij hebben wel twee andere soorten uit dit geslacht gevonden, maar deze niet. Van rood schorpioenmos zijn er tot 1943 drie waarnemingen en daarna nog één in 1983. De laatste is een “waarneming uit de literatuur”. Het betreffende

perceel is nu erg soortenarm en zuur en het is heel onwaarschijnlijk dat de soort hier nog groeit. In 2020 is door de beheerder een handjevol schorpioenmos uit de naastgelegen Oostelijke Binnenpolder op vier plekken in de Westbroekse Zodden uitgeplant. Hoewel de soort goed herkenbaar is, hebben wij hem niet gezien in Westbroek.

Zuur versus basisch

Van de 29 onderzochte percelen zijn er 18 waar de zure soorten gewoon haarmos, fraai veenmos en/of gewoon veenmos overheersen. Dit zijn tevens de percelen waar veenhaarmos, stijf veenmos en/of hoogveenveenmos relatief veel voorkomen en waar kamveenmos, rood veenmos en wrattig veenmos zijn gevonden. Deze percelen zijn erg arm aan hogere planten. Ze zijn zich aan het ontwikkelen naar veenheide.

Soms komen op deze percelen nog trilveensoorten voor, maar dan maar op een enkel plekje aan een waterkant: restanten van de trilveenvegetatie van eertijds. De trilveenmossen komen in Westbroek verder bijna uitsluitend voor in percelen die in de jaren '90 zijn afgeplagd. In twee van die percelen (5 en 29) is trilveenveenmos lokaal abundant. Reuzenpuntmos stond in zes percelen, waarvan met abundantie frequent in perceel 30. Groot vedermos stond in drie, gevind moerasvorkje in twee en sterrengoudmos in een perceel. In de nieuwe petgaten die eveneens in de jaren '90 zijn gegraven en waar de verlanding vanaf de randen hier en daar heel langzaam op gang begint te komen zijn nog geen trilveensoorten gevonden.

Westbroek vergeleken met Tienhoven

Op basis van de NDFF blijkt binnen de Zuidelijke Vechtplassen de Westbroekse Zodden duidelijk het soortenrijkst. Dat komt door de relatief grote oppervlakte van de open moerasvegetaties die hier behouden zijn gebleven, maar ook door de natuurontwikkelingsacties uit begin jaren '90, met name het afplaggen van graslanden. De Oostelijke Binnenpolder van Tienhoven is voor een heel groot deel ontgonnen geweest voor de landbouw. Slechts enkele kleine trilveentjes zijn behouden gebleven. Veenmosrietland komt er niet voor. Nu het hele gebied recent weer teruggegeven is aan de natuur en onlangs geheel heringericht, zal de score hier waarschijnlijk flink gaan oplopen. De recente toename van rood schorpioenmos en een vondst in 2022 van gekruld sikkelmos illustreren dit al. De Molenpolder is voor een groot deel bebost geraakt. De oppervlakte aan veenmosrietland is nu relatief gering. Dat dat vroeger

anders was blijkt wel uit het grote aantal soorten dat na 1990 niet meer is waargenomen. Er is daar echter ook weinig naar mossen gekeken de laatste decennia.

Conclusies

Voor het eerst is Westbroek specifiek en intensief op mossen geïnventariseerd. Dat heeft 19 nieuwe soorten aan het licht gebracht. Twee trilveensoorten, rood schorpioenmos en geel boogsterrenmos, konden niet bevestigd worden. Er is een hard onderscheid tussen de oude, zure veenmospercelen en de nieuwe, meer basische puntmospercelen. Beide hebben echter (zeer) zeldzame soorten mos. In de zure percelen komen negen Rode Lijstsoorten voor, in de meer basische dertien. Qua mossen zijn de Westbroekse Zodden het soortenrijkste complex van de Zuidelijke Vechtplassen.

Zomerse kano-wandeltocht

TEKST: MARK LUINENBURG

De gecombineerde kano-wandeltocht in de maand juli blijkt een gewaardeerde activiteit en daarmee een blijvertje te zijn. Dit jaar voerde de route langs Oude Kromme Rijn – een lus van de Kromme Rijn tussen Werkhoven en Cothen – en Caspargouwse Wetering.

Deze wetering is in 1972 gegraven vanaf het Amsterdam-Rijnkanaal naar de Kromme Rijn en recent voorzien van meer natuurvriendelijke oevers en een vissluis. De Caspargouw is een inlaatgemaal bij het Amsterdam-Rijnkanaal, gecombineerd met een uitlaatstuw. Het omliggende gebied wordt gekenmerkt door fruitteelt (waarvoor het water van belang is, zowel bij vorst om de knoppen te beschermen als bij droge periodes om te beregenen), maar ook weidevogelbeheer en plasdrasvelden.

We werden rond 12 uur hartelijk verwelkomd door kano-club Kromme Rijn. Met koffie, thee of fris en zelfs

Foto: Angela Rumpt

Scherp afgebakende bladhoekcelgroepen van reuzenpuntmos

Dank

Dank aan de medeveldwerkers Jan Ensing, Matthijs van Hoorn, Marcel Hospers, Jan Pellicaan en Bart van Tooren.

Foto: Gerard Schoonderwoert

kersenvlaai! Mewis Breij van Camping Strosteeg had de afspraken met de kanoclub gemaakt en de route voor zowel wandeling als vaarwater voorgesteld. En het bleken verrassend leuke routes.

De helft van de deelnemers liep met Folkert langs de boomgaarden en weiden. Op de paden en langs de oevers werden ze onder andere gewezen op de verschillende soorten distels, veldanemoon, brunel, kardinaalsmuts, vogelwikke, phaselia, kattestaart en timoteegras. Maar ook op de zichtbare glooiingen in het landschap (de vroegere oeverwallen) en de menselijke invloeden sinds de ontginning van dit gebied vanaf de 12e eeuw.

De andere helft van de groep waagden zich in de één- en twee-persoons kano's en peddelden met Mewis en Mark via genoemde Oude Kromme Rijn en Caspargouwse Wetering tot aan het inlaatgemaal Caspargouw. Bij het gemaal is een ruime recreatieplek waar wij konden pauzeren, maar er zijn daar ook verschillende typen vispassages voor de migratie van vissen tussen het kanaal en Kromme Rijn.

Na een gezellig pauzekwartiertje wisselden de wandel- en kanogroep voor de terugkeer naar kanoclub Kromme Rijn, waar wij rond 16 uur tevreden konden terugkijken op een hele leuke en ook leerzame zaterdagmiddag. Iedereen was het erover eens dat deze route zeker de moeite waard is om vaker te bezoeken, al dan niet per kano. En bij een volgende gelegenheid is ook een bezoek aan kaas-museumboerderij De Ossewaard of de nabijgelegen markante watertoren Werkhoven zeer aan te bevelen.

Water op Ameland, wandeling uit IVN-route-app

TEKST EN FOTO'S: LODEWIJK CRIJNS

In het voorjaar zijn we een weekje op Ameland op vakantie. IVN is een landelijke vereniging en ook op de Waddeneilanden goed vertegenwoordigd. Vandaag willen wij de IVN wandeling Water op Ameland lopen van acht kilometer. Deze zal starten bij het dorpje Nes. Vanuit ons huisje in Hollum zijn we deze ochtend over een mooi schelpenpad naar Nes gefietst.

De Waddeneilanden zonder wind zijn bijna ondenkbaar en ook vandaag staat er een krachtige wind, vijf/zes Beaufort. Het is een graad of zes en dat voelt met deze wind behoorlijk koud aan. Gelukkig schijnt de zon volop, de Wadden kennen meer zonuren per jaar dan de rest van Nederland.

Enige dagen eerder zijn we gefietst van de veerhaven naar het huisje in Hollum. Op deze fietstocht keken we onze ogen uit. Duizenden ganzen in alle soorten: grauwe ganzen, brandganzen, koolganzen en rotganzen bevolkten de weilanden. En wat prachtig: tientallen bruine wulpen met hun zo bekende gekromde snavel. We zagen allerlei meeuwen: de zilvermeeuwen, mantelmeeuwen en stormmeeuwen. We hoorden en zagen de vele tjilpende, soms krijsende scholeksters: tjiep-tjiep. Enkele kieviten in de weilanden en verder natuurlijk zijn er de vaak aanwezige kraaien en houtduiven. Bij een sloot zwommen enkele knobbelzwanen statig voort. We zagen een buizerd hoog in de lucht, die cirkelend meedreef op de krachtige wind.

Vanochtend passeerden we halverwege het duinfietspad Hollum-Nes is een vogelkijkhut. Hier keken we uit over een meertje met vele eendensoorten, zoals bergeend, eidereend en wilde eend. Nu zijn we in Nes aangekomen en zetten we onze fietsen neer, voor onze wandeling. Eerst nog even een kop erwtensoep bij restaurant de Jong. Kardinaal de Jong is hier niet uit het dorp weg te denken: een straat, een school, een standbeeld van deze hier geboren aartsbisschop die in de oorlog in Utrecht moedig verzet bood tegen de Duitsers.

Na de soep starten we met de wandeling die hier is uitgezet en te lopen is met de route-app. De route heeft de naam 'Water op Ameland' en is 8,2 kilometer lang. We beginnen onze wandeling op de Strandweg. Hieraan ligt

het Natuurmuseum Ameland, met een hoge uitzichttoren, waarvan uit het hele eiland is te overzien. Een andere dag hebben we het museum bezocht en er uren doorgebracht, het is zeker de moeite waard. Alleen al om het vier meter lange skelet van een aangespoelde potvis.

We vervolgen onze weg. Aan beide zijden van de Strandweg is een naaldbos met grove den, Douglas en Weymouth. Aangekomen bij het strand zien we forse golven op zee, niet veel mensen op het strand en verderop een strandpaviljoen. Het is het een plezier om te kijken naar de tientallen drieteenstrandlopers, die langs de vloedlijn dribbelen, met zeer snelle passen. Ook oeverlopers zoeken er naar voedsel. Verder vele zilvermeeuwen en scholeksters. Voor ons op het zand liggen schelpen en zeewier in overvloed. We kunnen niet laten enkele zwaardschedes en mesheften mee naar huis te nemen.

De tocht voert ons weer terug naar de duinen, die met helmgras en duindoornstruiken zijn beplant. Na ongeveer twee uur wandelen bereiken we ons startpunt bij restaurant de Jong. Als we bij ondergaande zon, terugfietsen over het mooie duinpad richting vuurtoren van Hollum, horen we het bekende geluid van fazanten. Snel stappen we van onze fietsen en gaan op zoek. En warempel: twee fazanten zitten in de struiken verborgen, maar gaan er bij onze komst snel vandoor. Een mooie afsluiting van deze heerlijke dag. De IVN wandeling Water op Ameland zit er op, zeker aan te bevelen voor wie er op vakantie gaat.

Slootjesdagen Nieuw!

TEKST EN FOTO: JOKE VAN GINKEL

Juni, tijd voor slootjesdagen,
je kan dan heel wat vragen.
Wat zwemt daar voor een diertje?
Vast geen miertje.
Met ons schepnetje aan de waterkant,
halen we de diertjes op het land.
Onderzoeken we ze naderbij,
alle kinderen staan daarvoor in de rij.
Van kikker tot mug,
maar zet ze daarna wel weer terug.

In het weekend van 10 tot en met 12 juni waren weer de landelijke slootjesdagen. IVN Heuvelrug en Kromme Rijn deden hier ook aan mee. Met 9 kinderen en hun ouders waren we op Valkenheide in Maarsbergen en gingen we op onderzoek uit in een grote vijver. Kikkervisjes, kikkers, padden, visjes, waterspinnen en nog veel meer. De kinderen waren zo druk met zoeken, dat ze bijna geen tijd hadden om bij Folkert een glaasje limonade te halen. Vind je het leuk om volgende keer mee te doen? Dit jaarlijkse evenement vindt altijd plaats in het tweede weekend van juni.

Enkele nieuwe gidsen weten de weg binnen onze afdeling al goed te vinden en zijn actief in verschillende werkgroepen. Hier speciale aandacht voor twee nieuwe (mede-)coördinatoren, zodat de namen ook een gezicht krijgen.

Bij de werkgroep Cursussen en ledenactiviteiten gaat Judith Pijnacker de coördinatie overnemen van René Wassenberg. Natuurlijk willen we René hierbij bedanken voor zijn inzet door de jaren heen. Martine Tragter gaat bij de werkgroep Jeugd Lucy van de Vijver ondersteunen. Hierover meer op blz 26.

Judith Pijnacker

Martine Tragter

Zintuigenwandeling

TEKST EN FOTO'S: SUZANNE KOK EN ELS DE GOOIJER

Verslag, 24 augustus 2022

Op een zeer warme zomeravond staan de gidsen Suzanne en Els om 18.45 uur bij de Burgwal in Amerongen om de negen deelnemers aan de zintuigenwandeling welkom te heten. Na een korte inleiding, waarin ook het begrip 'bosbaden' wordt toegelicht, begeven wij ons richting het bos. Wij vertragen bewust ons tempo en zijn stil om optimaal contact te kunnen maken met de natuur. Suzanne neemt ons mee in een reeks oefeningen waarbij we de natuur via onze zintuigen het lichaam en geest laten binnenstromen.

Nadat we bij de 'eenzame eik' een bekertje thee gedronken hebben, vervolgen wij onze weg weer richting

het beginpunt. We lopen nu bergafwaarts, de temperatuur is zeer aangenaam geworden en de groep maakt een ontspannen indruk. Tijdens de afdaling staan we enige tijd stil om van het uitzicht te genieten. In de verte zien we de kerktoeren en molen van Maurik en de sluizen van Wijk bij Duurstede. Teruggekomen op de Burgwal bedanken wij de deelnemers voor hun komst en wensen hen een goede reis terug. Met een aantal mensen gaan we nog even van de zonsondergang genieten vanaf het uitkijkpunt bij de Amerongse Bovenpolder. Een mooie afsluiting van de avond vol stilte en rust.

Broedvogel-inventarisatie Binnenbos

TEKST EN FOTO: NICOLIEN DROST

In 2022 heb ik Natuurplaats Binnenbos voor de tweede maal geïnventariseerd op broedvogels. Natuurplaats Binnenbos ligt in de gemeente Utrechtse Heuvelrug tussen de Langbroekerdijk, de Zuwe, de Krommerijn en de Broekweg en is ongeveer 80 ha groot. Het bevat het grootste deel van het kasteelbos van Sterkenburg, een populierenbos, weilanden en hooilanden en stukken moerasbos. Het is eigendom van de ForestPeace Foundation en wordt op een natuurlijke manier beheerd. De graslanden rond het populierenbos en het bos zelf worden begraasd door Galloways. Het hooiland rond de moerasbosjes wordt in juni gemaaid. In een van de weilanden wordt een voedselbos aangelegd. In het voorjaar van 2021 is begonnen met het inplanten van zaailingen.

Deze inventarisatie is bedoeld om de huidige vogelbevolking in het gebied en de nieuwe vogelbevolking in het voedselbos te monitoren.

Het gebied is toegankelijk via een wandelroute vanaf de Langbroekerwetering door het kasteelbos en het populierenbos. De route komt uit op de Zuwe.

Ik heb me vooral gericht op de bosgebieden omdat daar de meeste vogels broeden. Zodra het voedselbos wat groter is geworden ga ik dat ook inventariseren, maar nu staan er alleen nog maar wat sprietjes en broeden er nog geen vogels.

Ik heb het gebied verdeeld in drie subgebieden: 1) kasteelbos, 2) populierenbos + weilanden, 3) hooilanden + moerasbosjes.

Ik heb het gebied 6 keer bezocht: op 26 maart, 9 en 24 april, 7 en 29 mei en 18 juni, 's ochtends vanaf 6.30. De start was vanaf de Zuwe. Door het kasteelbos liep ik een rondje. Door het populierenbos liep ik langs het pad richting het zuidwesten en terug door de graslanden en door de noordrand van het populierenbos weer richting kasteelbos. Daarna door het hooiland evenwijdig aan het populierenbos naar het zuidwesten en terug langs de sloot tussen de twee langgerekte stukken moerasbos. De eerste keer inventariseerde ik de gebieden 1, 2 en 3; de tweede keer 2, 3 en 1; de derde keer 3, 1 en 2; en daarna opnieuw.

Alle zingende vogels zijn op kaarten ingetekend. Als een vogel op een bepaalde plaats zong en zich daarna

verplaatste is dat aangegeven via een stippellijntje. Het is dus duidelijk welke waarnemingen op dezelfde datum van verschillende vogels zijn.

Territoria zijn bepaald door voor elke soort een kaart te maken met waarnemingen van die soort. Een waarneming van een tjiftjaf op de eerste datum wordt een 1 op de kaart voor de tjiftjaf, op de tweede datum een 2 enzovoort. Daarna zijn voor elke soortkaart de waarnemingen in groepjes verdeeld. Elk groepje bevat een aantal waarnemingen die op ongeveer dezelfde plaats zijn gedaan. Per groepje mag elke datum maar eenmaal voorkomen. Een uitzondering vormt de grote bonte specht waar zowel mannetjes als vrouwtjes roffelen.

Voor het vaststellen van territoria heb ik de richtlijnen van het SOVON gebruikt. Zie www.sovon.nl. Voor de meeste soorten volstaat bij 6 bezoeken een enkele waarneming binnen de datumgrenzen van die soort voor het constateren van een broedgeval.

Roodborsttapuit

Hierna worden de vastgestelde soorten broedvogels in 2022 en 2021 genoemd. Het eerste getal is het vastgestelde aantal paren in 2021, het tweede in 2022.

De algemeenste soorten waren **tjiftjaf** (40,40), **zwartkop** (30,31), **vink** (23,14), **koolmees** (16,13), **winterkoning** (16,17), **fitis** (14,7), **zanglijster** (11,5) en **tuinfluiter** (11,10).

Vink, fitis en zanglijster waren in 2021 talrijker dan in 2022.

Vrij algemeen waren grasmus (10,12), pimpelmees (10,11), merel (9,8), boomkruiper (8,6), grote bonte specht (6,8), roodborst (6,7), boompieper (5,2), putter (2,5) en spreeuw (4,3).

Het aantal spreeuwen is een zeer onnauwkeurige schatting. Spreeuwen nestelen vlak bij elkaar in boomholtes en de hier gebruikte methode is niet geschikt om een schatting van het aantal broedparen te maken.

Schaarse soorten waren boomklever (3,4), bosrietzanger (3,4), goudvink (3,2), heggenmus (2,4), kleine karekiet

(3,3), grauwe vliegenvanger (2,3), rietgors (2,3), kneu (2,2) en koekoek (2,2).

Verder zijn 1 à 2 broedparen vastgesteld voor appelvink (1,2), holenduif (2,1), spotvogel (2,1), havik (1,1), buizerd (1,1), waterral (1,1), houtduif (1,1) en roodborsttapuit (1,1). De nachtegaal is in 2022 driemaal gehoord in gebied 2 en telt nu dus als broedgeval.

In maart toen er nog geen blad aan de bomen zat was een buizerdnest in het populierenbos middenin gebied 3 te zien. Twee buizerds zijn daar ook in 2022 roepend en cirkelend waargenomen.

Nieuwe soorten waren gekraagde roodstaart (0,1), glanskop (0,1), nachtegaal (0,1) en staartmees (0,1). Niet vastgesteld in 2022 zijn knobbelzwaan, sperwer en sprinkhaanzanger.

De waargenomen soorten zijn grotendeels algemene soorten van loofbossen, maar ook algemene soorten van laag struikgewas (fitis), van open gebieden met houtwallen en bosranden (boompieper, roodborsttapuit, grasmus, kneu, gekraagde roodstaart en spotvogel) en riet- en moerasvogels (waterral, kleine karekiet, bosrietzanger en rietgors).

In het gebied zijn zowel in 2021 als in 2022 diverse soorten eenden en ganzen gezien: wilde eend, kraakeend,

grauwe gans, nijlgans, Canadese gans en in 2021 een paar knobbelzwanen met jongen. Dit paar zal zeker ergens in de buurt gebroed hebben. Van de eenden en ganzen zijn geen nesten of jongen gezien.

Vier soorten zijn eenmaal gezien maar te weinig of buiten de datumgrenzen voor een broedgeval. In april zag ik zowel in 2021 als in 2022 watersnippen (4 en 2). Dit waren ongetwijfeld doortrekkers.

De zwarte specht is maar eenmaal gehoord, op 29 mei 2022. Maar voor een zeker broedgeval zijn twee waarnemingen nodig. De sprinkhaanzanger is eenmaal gehoord op 24 april, maar dit is te vroeg voor de datumgrens.

De groene specht is eenmaal gehoord op 18 juni, maar dit is na de datumgrens.

De vogelpopulatie van natuurplaats Binnenbos is vergelijkbaar met die van andere landgoederen in het Langbroekergebied.

In totaal zijn dus in 2022 39 soorten broedvogels waargenomen en 9 soorten waarvan broeden niet zeker is. Het landgoed is rijk aan soorten en aantallen per soort. Echt zeldzame soorten zijn er niet bij. Het zal interessant zijn om te zien welke soorten gaan broeden in het voedselbos en of de soortensamenstelling zal gaan veranderen.

Vogelexcursie Tiengemeten

TEKST EN FOTO: NICOLIEN DROST

14 AUGUSTUS 2022

Het KNMI voorspelt een tropische dag, maximaal 33 graden Celsius en Tiengemeten heeft erg weinig schaduw. Drie van de zes deelnemers hebben al afgezegd.

Ik neem eerst contact op met Marijke. Die is wel bereid om te rijden. Met zijn drieën rijden we dus naar Nieuwendijk 1, Zuid-Beijerland. Het is nog heerlijk koel en we zijn ruim op tijd. We lopen nog even langs een paadje naar een plas waar we een paar watersnippen zien. De guldenroedes staan uitbundig te bloeien.

Om 10.00 uur gaat de pont. Ik heb besloten bij het bezoekerscentrum fietsen te huren. Fietsen is koeler dan lopen. Bij het bezoekerscentrum moeten we even wachten tot we fietsen kunnen huren. Het brandalarm gaat af. Waarschijnlijk vals alarm, maar alles moet gecontroleerd worden. Daarna moeten er wat kleine reparaties gedaan worden. Uiteindelijk hebben we toch drie fietsen.

We fietsen eerst richting de Vliedberg. Onderweg bij een bruggetje ontdekt Marijke een ijsvogel heel dichtbij in een struik. Els heeft nog nooit eerder een ijsvogel gezien dus zij gaat helemaal uit haar dak.

Op de Vliedberg hebben we een prachtig uitzicht. Overal is het geel van de guldenroede. We zien veel meerkoeten,

kraakeenden, grauwe ganzen en kieviten. En ook grote zilverreigers en drie kemphanen. Een dode boom zit opeens vol met spreeuwen. Wel duizend.

We fietsen nu naar de herberg aan de oostkant van het eiland. Het begint nu toch wel erg warm te worden. Bij de herberg is het rustig en kunnen we in de schaduw zitten. We nemen koffie en ijs en vullen onze watervoorraad aan. We fietsen een stukje terug en lopen een klein stukje. Maar daar stoppen we snel mee want het is nu veel te heet geworden. We blijven zitten eten in de schaduw van een boom langs de weg. Om half drie zijn we weer bij de pont. Fietsen is inderdaad de meest geschikte manier van voortbewegen onder deze omstandigheden. De topper van de was de ijsvogel van dichtbij.

Plantenwerkgroep KNNV, dagexcursie

TEKST EN FOTO'S: TRUDY GROOT

Op een rustige zonnige dag, 4 juni, bezoeken KNNVers het Laegieskamp en het Naardermeer. Na de eerste meters gaan, staan daar al bijzondere grasjes. Van het Laegieskamp is de grasmat afgegraven en door toestroming van gebufferd grondwater is er blauwgrasland en vochtige heide ontstaan en doet 't niet onder voor het Naardermeer. Wel 30 bijzondere plantensoorten vinden we die dag. Ook ontdekken we een Purperreiger, een kokerjuffer (larve van een schietmot in z'n jasje), paddenstoelen en andere flora en fauna. Kortom teveel om op te noemen. Geweldige dag!

Ik heb een collage gemaakt van foto's van een aantal bijzondere waarnemingen.

Grasmuur

Koningsvaren

Purperreiger

Gevlekte rietorchis

Zonnedaauw

Egelantier

Veld rood van 't Moeraskartelblad

Spaanse ruiter

Trekrus

Blauwe knoop

Kleverige ogentroost

Kokerjuffer, larve van schietmot

Moeraswederik

Adderwortel

Veenpluis

ggrootfoto

IVN AFDELING HEUVELRUG EN KROMME RIJN

Lidmaatschap € 24,00 per jaar. Aanmelden: www.ivn.nl/afdeling/heuvelrug-en-kromme-rijn/lidmaatschap.

Voor vragen over lidmaatschap of automatische incasso, adreswijzigingen of opzeggingen kun je terecht bij de IVN Servicedesk (info@ivn.nl). Donateurs kunnen wijzigingen of afmelding doorgeven via ledenadministratie@ivnhkr.nl

Voorzitter a.i.	Harry Kerver, voorzitter@ivnhkr.nl
Vicevoorzitter	Guido van den Brink, guidovandenbrink@xs4all.nl
Secretaris	Moniek Löffler en Anne France Zijsling, secretaris@ivnhkr.nl
Penningmeester	Henny van Hamersveld, penningmeester@ivnhkr.nl Banknummer afdeling: NL65INGB0001572287
Bestuurslid/beheer	Pim Bredschneijder, p.bredschneijder@ivnhkr.nl
Vertrouwenspersoon	Sylvana Bouwens, vertrouwenspersoon@ivnhkr.nl
Website	www.ivn.nl/afdeling/heuvelrug-en-kromme-rijn
Facebook	www.facebook.com/IVN.HeuvelrugEnKrommeRijn
Instagram	https://www.instagram.com/p/CGxlAPonkto/
Cursussen	Judith Pijnacker, judithpijnacker@gmail.com , 06 4987 4530
Jeugd	Lucy van de Vijver en Martine Tragter, scharrelkids@ivnhkr.nl
Natuurkoffer	Rieke Vlooswijk, riekvlooswijk@casema.nl
(Wandel)excursies	Pieter Meijer – 06 1007 9477, Geert Kuitenbrouwer – 06 5390 9363 wandelingen@ivnhkr.nl
Projecten	Kijk op de website (werkgroepen en projecten) voor actuele informatie
PR	Irene van Oosterhout, pr@ivnhkr.nl

KNNV AFDELING ZEIST, HEUVELRUG EN KROMME RIJN

Lidmaatschap € 34,00 per jaar, inclusief abonnement op Natura. Huisgenootleden € 12,50 per jaar en Ratelaar-leden € 16,00 per jaar. Bankrekening NL93INGB0003720624 t.n.v. KNNV Zeist, Heuvelrug en kromme Rijn.

Opzeggingen vóór 1 november van het lopende jaar bij de ledenadministratie.

Voorzitter	Nico Bolle, 06-23271152, voorzitter@heuvelrug.knnv.nl
Secretaris	Marijke van Noort, 033-8888827, secretaris@heuvelrug.knnv.nl
Natuurhistorisch secretaris	Lieke Versantvoort, 030-6562463, n.h.secretaris@heuvelrug.knnv.nl
Penningmeester	Kiki Hoogeveen, 030-6932353, penningmeester@heuvelrug.knnv.nl
Bestuurslid algemeen	Miranda Engelshoven, 06-22148437, mirandaengelshoven@gmail.com
Ledenadministratie	Sophieke Nijhuis, 030-6567910, ledenadministratie@heuvelrug.knnv.nl
Midweekgroep	Arend van Oosten, 030-6932617, arendvanoosten@gmail.com
Vogelwerkgroep	Nicolien Drost, 030-6563717, nicolien@droho.nl
Natuurwerkgroep	Simone Laanbroek, 06-57075182, natuurwerkgroep@ziggo.nl
Webmaster	Herman Verschuren, 06-15554910, verschuren.herman@gmail.com
Redactie Grote Ratelaar	Marijke Warmerdam, 06-21286243, marijke.warmerdam@hetnet.nl Jan Katsman, 06-22474760, jan.katsman@planet.nl

GEZAMENLIJKE WERKGROEPEN IVN EN KNNV

(Korst)mossenwerkgroep	Bert Geerdes, 06-20743202, bert.geerdes@xs4all.nl Jan Ensing, 06-31662069, jan@natuurverkenner.nl
Paddenstoelenwerkgroep	Bert Tolsma, 030-6959861, lptolsma@gmail.com Mirjam Veerkamp, 0343-551905, veerkamp.berg@planet.nl
Insectenwerkgroep	Erik Gruys, 0343-518723, gruys@casema.nl
Natuurfotografie	Dick de Rooij, dickderooij@gmail.com , https://www.natuurfotografieheuvelrug-ivn-knnv.nl/
Plantenwerkgroep	Arnout Imhof, 0343-539920, a.imhof@ziggo.nl

INDIEN ONBESTELBAAR: GILDENRING 33, 3981 JJ BUNNIK

 Beleef de natuur

Géén bloem (!) maar gal van de Rode jeneverbessgalmug op jeneverbess, De Zoom, Soest

Foto: Sylvia van Leeuwen